

सच्चविभङ्ग सुत्त

(मूल पालि, शब्दार्थ र भावार्थ सहित)

शब्दार्थ र भावार्थ
भिक्षुणी धम्मवती
शासनधज्ज धम्माचरिय
अग्गमहागन्थ वाचक पण्डित

धर्मकीर्ति प्रकाशन

(नेपाली भाषामा)

१.	बौद्ध दर्शन	४६.	महास्वप्न जातक
२.	पञ्चशील	४७.	बुद्धपुजा विधि र कथा संग्रह (द्वि.सं.)
३.	शान्ति	४८.	बौद्ध ध्यान
४.	नारी हृदय	४९.	बौद्ध विश्वास (भाग-३)
५.	पटाचारा स्थवीरा चरित	५०.	बुद्धको अन्तिम यात्रा (भाग-१)
६.	बुद्ध शासनको इतिहास(भाग-१)	५१.	लक्ष्मी (द्वि.सं.)
७.	नेपाली ज्ञानमाला	५२.	सम्यक शिक्षा
८.	बुद्ध र वहाँको विचार	५३.	परित्राण (द्वि.सं.)
९.	बौद्ध ध्यान	५४.	धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठीको २५ वर्ष
१०.	लक्ष्मी (प्र.सं.)	५५.	बुद्धपुजा विधि, कथा संग्रह र परित्राण
११.	उखानको कथा संग्रह	५६.	बुद्धपुजा विधि र परित्राण
१२.	बौद्ध जगतमा स्वास्थ्य सेवा	५७.	बुद्धपुजा विधि
१३.	वेस्सन्तर जातक	५८.	लक्ष्मी (तृ.सं.)
१४.	सतिपान भावना	५९.	बुद्धको शिशात्मक उपदेश
१५.	बौद्ध विश्वास (भाग-१)	६०.	शान्ति मार्ग
१६.	बौद्ध विश्वास (भाग-२)	६१.	पहिलो गुरु को हुन् ?
१७.	बौद्ध दर्पण	६२.	शान्ति र मैत्री (प्र.सं.)
१८.	महासतिपान विपस्सना अन्तर्मुखि ध्यान	६३.	दान पारमिता
१९.	सत्तरत्न धन	६४.	बुद्धको संस्कृति र महत्त्व
२०.	सफलताको रहस्य	६५.	बोध कथा र बौद्ध चरित्र
२१.	धर्म: एक चिन्तन	६६.	मिलिन्द प्रश्न भाग-१ (तृ.सं.)
२२.	मानव महामानव	६७.	संश्लिप्त बुद्ध वंश भाग-१ (द्वि.सं.)
२३.	निरोगी	६८.	चिन्तित्नु सद्धम्मो
२४.	जातक कथा	६९.	मिलिन्द प्रश्न भाग-२ (द्वि.सं.)
२५.	प्रज्ञा चक्षु	७०.	संश्लिप्त बुद्ध वंश भाग-२ (प्र.सं.)
२६.	तथागत हृदय	७१.	संश्लिप्त बुद्ध वंश भाग-१ (द्वि.सं.)
२७.	सतिपान विपस्सना	७२.	महास्वप्न जातक (तृ.सं.)
२८.	बौद्ध प्रश्नोत्तर	७३.	बुद्धपुजा विधि र कथा संग्रह (तृ.सं.)
२९.	परित्राण (प्र.सं.)	७४.	चित्त सुद्ध भए जीवन उज्वल हुनेछ
३०.	बुद्धपुजा विधि र कथा संग्रह (प्र.सं.)	७५.	श्रीद्ध बौद्ध कथा र लक्ष्मी
३१.	मैले बुद्धको बुद्धधर्म	७६.	नक्कली देवता
३२.	बुद्धको जीवनी र दर्शन	७७.	आमा बुबाको सेवा
३३.	आमा बाबु र छोराछोरी	७८.	बुद्धको मूल उपदेश
३४.	स्नेही छोरी	७९.	शाक्यमुनी बुद्ध
३५.	परित्तसुत्त (पाली भाषा)	८०.	मणिबुद्ध जातक
३६.	मति राम्रो भए गति राम्रो हुनेछ	८१.	मानिसलाई असल बनाउने बुद्ध शिक्षा
३७.	बुद्ध र बुद्धपिठ	८२.	शान्ति र मैत्री (द्वि.सं.)
३८.	बुद्ध र बुद्धधर्मको संश्लिप्त परिचय र बुद्धको जन्मभूमि	८३.	मति राम्रो भए गति राम्रो हुनेछ (तृ.सं.)
३९.	नेपालमा बुद्धप्रति असहिष्णुता	८४.	बुद्ध शासनको इतिहास भाग-१ (द्वि.सं.)
४०.	अ. धम्मवती	८५.	मातापिताको गुण र बुद्धको सही बाटो
४१.	बौद्ध ज्ञान	८६.	बौद्ध प्रश्नोत्तर (तृ.सं.)
४२.	संश्लिप्त बुद्ध जीवनी	८७.	बाल उपयोगी संश्लिप्त बुद्ध जीवनी
४३.	मिलिन्द प्रश्न भाग-१ (प्र.सं.)	८८.	संश्लिप्त बुद्ध जीवनी
४४.	मिलिन्द प्रश्न भाग-२ (प्र.सं.)	८९.	बुद्धको चमत्कार
४५.	भ्रमण नारद	९०.	सल्लेख सुत्र
४६.	मानव स्वभाव	९१.	सच्चविभङ्ग सुत्त

Dharmakirti Publication

(In English)

1	Buddhist Economics & the Modern World
2	Dharmakirti Bihar Today
3	Dharmakirti Bihar
4	Dharmakirti in Nut Shell
5	Dhamma & Dhammawati
6	Paritta Suttas

२०१५/१/२७/६ मा ५५

सच्चविभङ्ग सुत्त

(मूल पालि, शब्दार्थ र भावार्थ सहित)

शब्दार्थ र भावार्थ
भिक्षुणी धम्मवती
शासनधज्ज धम्माचरिय
अगमहागन्थ वाचक पण्डित

Dhamma.Digital

प्रकाशकः

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी

धर्मकीर्ति विहार

श्रीघः, नःघल, काठमाडौं

प्रकाशकः

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी

धर्मकीर्ति विहार

श्रीघः, नःघल, काठमाडौं

फोन नं.: ४२५९४६६

बुद्ध सम्बत् : २५५१

विक्रम सम्बत् : २०६४

इस्वी सम्बत् : २००८

नेपाल सम्बत् : १९२८

पहिलो प्रकाशन : १,५०० प्रति

कम्प्युटर टाईपिङ्ग : मचाकाजी महर्जन

पेज सेटिङ्ग/कभर : कबिन्द्र/राकेश

जिम गल्ली-६५, न्यत

९८०३१६१६०२/९८०३१७१२५४

छपाई : श्वेतकाली छापाखाना

तः बहाः, लगन, काठमाडौं ।

फोन नं.: ४२५७०८७

धर्मदान

दिवंगत हुनु भएकी हाम्री आमा कृष्ण लक्ष्मीले आफ्नो जीवनकालमा धेरै दुःख सहेर हामीलाई हुर्काउनु भयो । साथै उहाँले हाम्रो सफल जीवनको लागि थुप्रै योगदान पुऱ्याउनु भयो ।

तर अपशोच ! हाम्री आमाको शारीरिक अस्वस्थताको कारणले गर्दा उहाँले बुद्ध शिक्षालाई राम्ररी अध्ययन र अभ्यास गर्न नपाउँदै दिवंगत हुनुभयो ।

आज हामी सपरिवारले भन्ते, गुरुमांहरु मार्फत् बुद्ध शिक्षालाई केही जान्ने मौका पायौं । फलस्वरूप सबै दानहरु मध्ये उत्तम दान धर्म-दान हो भन्ने कुरालाई पनि बुझ्यौं । त्यसैले अनन्त गुणले सम्पन्न भएकी हाम्री स्वर्गीय आमाको पुण्य स्मृतिमा उहाँको गुण स्मरण गर्दै हाम्रा बुबा लगायत हामी सपरिवारले सच्च विभङ्ग सुत्त पुस्तक पाठकवर्गहरुलाई धर्मदान गर्दैछौं ।

आशा छ, सच्च विभङ्ग सुत्त पुस्तक अध्ययन गरी थुप्रै पाठक वर्गहरुले बुद्धको गहन शिक्षालाई बुझी यसलाई आ-आफ्नो जीवनमा प्रयोग गर्न सफल हुनेछन् ।

स्व. कृष्ण लक्ष्मीका परिवारका सदस्यहरु
पति- भक्तिलाल श्रेष्ठ

छोराहरु	बुहारीहरु
महेश्वरलाल श्रेष्ठ	कृष्णा श्रेष्ठ
रमेशमान श्रेष्ठ	भुवनेश्वरी श्रेष्ठ
प्रकाशमान श्रेष्ठ	प्रमीला श्रेष्ठ
राजेश श्रेष्ठ	शोभा श्रेष्ठ

नाति नातिनीहरु

मन्दिप श्रेष्ठ, महिम श्रेष्ठ, रोजन श्रेष्ठ, रोजेश श्रेष्ठ,
प्रजोन श्रेष्ठ, इरीशा श्रेष्ठ, प्रणय श्रेष्ठ

छोरीहरु	ज्वाइँहरु
शान्ती श्रेष्ठ	
उर्मीला श्रेष्ठ	नरेन्द्रहरी श्रेष्ठ
शोहनी शाक्य	प्रकाश शाक्य

नाति नातिनीहरु

सुरेन्द्र श्रेष्ठ, सुजाता श्रेष्ठ, रजनी श्रेष्ठ,
एलीना शाक्य र श्रृष्टि शाक्य

सबब दानं धम्म दानं जिनाति

स्व. कृष्णलक्ष्मी श्रेष्ठ

जन्म : वि.सं. १९९६ माघ १५ गते

मृत्यु : वि.सं. २०५३ कार्तिक २६ गते

प्रकाशकीय

‘सच्च विभङ्ग सुत्त’ लाई धर्मकीर्ति प्रकाशनको रूपमा पाठकहरू समक्ष पुनः प्रस्तुत गर्न पाएकोमा हामीलाई खुशी लागेको छ । बुद्धले दिनुभएका अमूल्य शिक्षालाई सरल रूपमा विभिन्न उपमाहरू सहित बुझ्न सकिने तरिकाले प्रस्तुत गरिएको यस सच्च विभङ्ग सुत्त प्रश्न पुस्तक प्रकाशनको लागि स्व. कृष्ण लक्ष्मी श्रेष्ठको पुण्य स्मृतिमा उहाँको पति भक्तिलाल श्रेष्ठ प्रमुख सपरिवारले आवश्यक आर्थिक सहयोग प्रदान गर्नु भएको छ ।

बुद्ध शिक्षा अध्ययनको लागि उपयोगी यस पुस्तक प्रकाशनार्थ आवश्यक आर्थिक सहयोग प्रदान गर्नुहुने दाताहरू सपरिवारलाई आयु आरोग्य कामना गर्दै धर्म प्रचार कार्यमा सधैं लागि रहन सकुन् भनी कामना गर्दछु ।

यस पुस्तकलाई समयमा नै प्रकाशन गर्नको लागि सहयोग गर्नुहुने मचाकाजी महर्जन, कबिन्द्र/राकेश तथा स्तरीय छपाई गर्ने श्वेतकाली छापाखानालाई पनि धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

२०६४ फागुण

धम्मवती
अध्यक्ष
धर्मकीर्ति विहार

सच्च विभङ्ग सुत्त

शब्दार्थ

- सच्च - चतुआर्य सत्य
- विभंग - विभव अङ्ग, अलग अलग व्याख्या गरिएको ।
- सुत्त - सुत्र वा चतुआर्य सत्य ज्ञानलाई गाँस्ने धागो

भावार्थ-

चतुआर्य सत्य ज्ञानलाई विस्तृतरूपले अलग अलग व्याख्या गरिएको सुत्र ।

पाली-

एवं मे सुत्तं एकं समयं भगवा वाराणसियं वहरति
इसिपतने मिगदाये ।

शब्दार्थ-

- एवं - यस्तो
- मे - मैले
- सुत्तं - सुनेको छु

एकं	-	एक
समयं	-	समयमा
भगवा	-	भगवान बुद्ध
वाराणसियं	-	वाराणशी नगरमा
इसिपतने	-	ऋषिपतन नाम गरिएको
मिगदाये	-	मृगदावनमा
विहरति	-	रहनुभएको बेला

भावार्थ-

आनन्द भन्तेले प्रथम संगायतन भएको बेला यस्तो भन्नुभयो - मैले यस्तो सुनेको छु - एक समय भगवान बुद्ध वाराणशी नगरको ऋषिपतन नाम गरिएको मृगहरूलाई अभयदान दिईराखेको मृगदावनमा उहाँ भगवान बुद्ध रहनु भएको थियो ।

पाली-

तत्रखो भगवा भिक्खु आमन्तेसी भिक्खवोति ।
 भदन्तेति ते भिक्खु भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
 एतदवोच ।

शब्दार्थ-

तत्रखो	-	त्यहाँ
भगवा	-	भगवान बुद्धले
भिक्षु	-	भिक्षुहरूलाई
भिक्षवोति/भिक्षवो-इति	-	हे भिक्षुहरू भनी
आमन्तेसि	-	आह्वान गरी बोलाउनु भयो
भदन्तेति	-	भो गुरु भन्ते भगवान भनी
ते भिक्षु	-	ती भिक्षुहरूले
भगवतो	-	भगवान बुद्धलाई
पच्चस्सोसु/पति अस्सोसुं	-	जवाफ दिनुभयो
भगवा	-	भगवान बुद्धले
एतदवोच/एतं अवोच	-	यस्तो भन्नुभयो

Dhamma.Digital

भावार्थ-

त्यहाँ भगवान बुद्धले भिक्षुहरूलाई हे भिक्षुहरू अथवा हे संसारको जन्म मरण भय देखि डराएर आएका भिक्षुहरू भनी आह्वान गरी बोलाउनु भयो । अनि ती भिक्षुहरूले भगवान बुद्धलाई भन्ते भनी जवाफ दिनुभयो । त्यसपछि भगवान बुद्धले ती भिक्षुहरूलाई यस्तो आज्ञा हुनुभयो ।

पाली-

तथागतेन भिक्खवे अरहता सम्मासम्बुद्धेन वाराणसियं
इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पति
वत्तियं समणेन वा, ब्राह्मणेन वा, देवेन वा, मारेन वा,
ब्रह्मुना वा, केनचि वा लोकस्मिं ।

शब्दार्थ-

भिक्खवे	-	हे भिक्षुहरु
अरहता	-	अरहन्त भइसक्नु भएका
सम्मासम्बुद्धेन	-	सम्पूर्ण धर्मलाई बुझिसक्नुभएका बुद्धले
वाराणसियं	-	वाराणशी नगरमा
इसिपतने	-	ऋषिपतन नाम भएको
मिगदाये	-	मृगदावनमा
समणेन वा	-	कोही श्रमणहरुले वा
ब्राह्मणेन वा	-	कोही ब्राह्मणहरुले वा
देवेन वा	-	कोही देवताहरुले वा
मारेन वा	-	कोही मारगणहरुले वा
ब्रह्मुना वा	-	कोही ब्रह्माहरुले वा
लोकस्मिं	-	यो लोकमा
केनचि वा	-	कोही एकजनाले पनि

- अप्पति वत्तियं - कोही व्यक्तिले पनि बताउन नसकिने
 अनुत्तरं - जोडा नभएको वा समान नभएको
 धम्मचक्कं - धर्मचक्र सुत्रलाई
 तथागतेन - तथागत सम्यक सम्बुद्धले
 पवत्तिंतं - प्रवचन गरी बुझाउनु भयो

भावार्थ-

हे भिक्षुहरु अरहन्त हुनुभइसकेको सम्पूर्ण धर्मलाई बुझिसक्नुभएको बुद्ध वाराणशी नगरमा ऋषिपतन नाम भएको मृगदावनमा उहाँ भगवान बुद्ध रहनुभएको बेला कोही श्रमणहरुले वा कोही ब्राह्मणहरुले वा कोही देवताहरुले वा कोही मारगणहरुले वा कोही ब्रह्माहरुले वा यो लोकमा कोही पनि व्यक्तिहरुले भन्न नसकिने जोडा नभएको वा समान नभएको धर्मचक्र सुत्रलाई तथागत सम्यक सम्बुद्धले प्रवचन गरी बुझाउनु भयो ।

पाली-

यदिदं चत्तुन्नं अरियसच्चानं आचिक्खना देसना पञ्जपना पट्ठपना विवरणा विभजना उत्तानिकम्मं ।

शब्दार्थ-

यदिदं/यं इदं	-	जुन यो
चत्तुन्नं	-	चारवटा
अरियसच्चानं	-	आर्यसत्यलाई
आचिक्खना	-	बताउने वा व्याख्या गरी बताउने
देसना	-	उपदेश दिने
पञ्जपना	-	प्रज्ञापन गर्ने वा बुझाउने
पट्ठपना	-	प्रज्ञापन गर्ने वा विशेषरूपले स्पष्ट गर्ने
विवरणा	-	उघारेर देखाउने
विभजना	-	अलग अलग पारी छुट्याएर
उत्तानिकम्मं	-	स्पष्ट गर्ने

भावार्थ-

जुन यो चतुआर्य सत्य ज्ञानलाई बताई, व्याख्या गरी, उपदेश दिई, प्रज्ञापन गरी, विशेषरूपले स्पष्ट हुनेगरी बताउनु भई, उघारेर देखाई, अलग अलग पारी छुट्याएर, देखाई स्पष्ट हुनेगरी बताउनु भयो ।

पाली-

कतमेसं चत्तुन्नं । दुक्खस्स अरियसच्चस आचिक्खना
देसना पञ्जपना पट्ठपना विवरणा विभजना
उत्तानिकम्मं ।

शब्दार्थ-

- कतमेसं/ कतमं एसं - यी के के हुन् भने
चतुन्नं - चारवटा
दुक्खस्स - दुक्खे सत्यलाई
अरियसच्चस - आर्यसत्य ज्ञानलाई
आचिक्खना - बताउने वा व्याख्यागरी बताउने
देसना - उपदेश दिने
पञ्ञपना - प्रज्ञापन गर्ने वा बुझाउने
पट्ठपना - प्रज्ञापन गर्ने वा विशेषरूपले स्पष्ट गर्ने
विवरणा - उघारेर देखाउने
विभजना - अलग अलग पारी छुट्याएर
उत्तानिकम्मं - स्पष्ट गर्ने

भावार्थ-

के के भने चार आर्यसत्य ज्ञानलाई दुःखको आर्यसत्य ज्ञानलाई बताई व्याख्या गरी, उपदेश दिई, प्रज्ञापन गरी, विशेषरूपले स्पष्ट हुनेगरी बताई, उघारेर देखाई अलग अलग पारी छुट्याएर बुझ्नेगरी भन्नुभयो ।

पाली-

दुक्ख समुदयस्स अरियसच्चस आचिक्खना देसना
पञ्जपना पट्ठपना विवरणा विभजना उत्तानिकम्मं ।

शब्दार्थ-

- दुक्खसमुदयस्स - दुक्खसमुदयको वा दुःखको कारणको
अरियसच्चस - आर्यसत्य ज्ञानलाई
आचिक्खना - बताउने वा व्याख्यागरी बताउने
देसना - उपदेश दिने
पञ्जपना - प्रज्ञापन गर्ने वा बुझाउने
पट्ठपना - प्रज्ञापन गर्ने वा विशेषरूपले स्पष्ट गर्ने
विवरणा - उघारेर देखाउने
विभजना - अलग अलग पारी छुट्याएर देखाउने
उत्तानिकम्मं - स्पष्ट गर्ने

भावार्थ-

दुःखको कारण भइरहेको आर्यसत्य ज्ञानलाई बताउनु
भई, व्याख्या गरी, उपदेश दिई, प्रज्ञापन गरी, विशेषरूपले
स्पष्ट हुनेगरी बताउनु भई, उघारेर देखाउनु भई, अलग
अलग पारी छुट्याएर देखाउनु हुँदै, बुझ्नेगरी भन्नुभयो ।

पाली-

दुखनिरोधस्स अरियसच्चस आचिक्खना देसना
पञ्जपना पट्ठपना विवरणा विभजना उत्तानिकम्मं ।

शब्दार्थ-

दुखनिरोधस्स	-	दुख निरोध वा दुःख अन्त हुने
अरियसच्चस	-	आर्यसत्य ज्ञानलाई
आचिक्खना	-	बताउने वा व्याख्या गरी बताउने
देसना	-	उपदेश दिने
पञ्जपना	-	प्रज्ञापन गर्ने वा बुझाइदिने
पट्ठपना	-	प्रज्ञापन गर्ने वा विशेषरूपले स्पष्ट गर्ने
विवरणा	-	उघारेर देखाउने
विभजना	-	अलग अलग पारी छुट्टाएर देखाउने
उत्तानिकम्मं	-	स्पष्ट गर्ने

Dhamma.Digital

भावार्थ-

दुःखको अन्तहुने आर्यसत्य ज्ञानलाई बताई, व्याख्या गरी, उपदेश दिई, प्रज्ञापन गरी, विशेषरूपले स्पष्ट हुनेगरी बताई, उघारेर देखाई अलग अलग पारी छुट्ट्याएर देखाई, बुझ्नेगरी भन्नुभयो ।

पाली-

दुःख निरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चस
आचिक्खना देसना पञ्जपना पट्ठपना विवरणा विभजना
उत्तानिकम्मं ।

शब्दार्थ-

दुःख निरोधगामिनी	-	दुःख नाश गर्ने मार्ग
पटिपदा	-	आचरण भइराखेको
अरियसच्चस्स	-	आर्यसत्य ज्ञानलाई
आचिक्खना	-	बताउने वा व्याख्या गरी बताउने
देसना	-	उपदेश दिने
पञ्जपना	-	प्रज्ञापन गर्ने वा बुझाईदिने
पट्ठपना	-	प्रज्ञापन गर्ने वा विशेषरूपले स्पष्ट गर्ने
विवरणा	-	उघारेर देखाउने
विभजना	-	अलग अलग पारी छुट्याएर देखाउने
उत्तानिकम्मं	-	स्पष्ट गर्ने

भावार्थ-

दुःख नाश गर्नसक्ने मार्ग, ज्ञान आचरण भइरहेको
आर्यसत्य ज्ञानलाई बताई, व्याख्या गरी, उपदेश दिई,

प्रज्ञापन गरी, विशेषरूपले स्पष्ट हुनेगरी बताउनु भई,
उघारेर देखाउनु भई अलग अलग पारी छुट्याएर
देखाउनु हुँदै, बुझ्नेगरी भन्नुभयो ।

पाली-

तथागतेन भिक्खवे अरहता सम्मा सम्बुद्धेन वाराणसियं
इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं
समणेन वा, ब्राह्मणेन वा, देवेन वा, मारेन वा, ब्रह्मुना
वा, केनचि वा लोकस्मि ।

शब्दार्थ-

भिक्खवे	- हे भिक्षुहरु
अरहता	- अरहन्तहुनु भएका
सम्मासम्बुद्धेन	- सम्पूर्ण धर्मलाई बुझिसक्नु भएका
वाराणसियं	- बनारस नगरमा
इसिपतने	- ऋषिपतन नाम भएको
मिगदाये	- मृगदावनमा
समणेन वा	- कोही श्रमणहरूले वा
ब्राह्मणेन वा	- कोही ब्राह्मणहरूले वा
देवेन वा	- कोही देवताहरूले वा

मारुन वा	-	कुही मारुगणहरुले वा
ब्रज्मुना वा	-	कुहीब्रह्माहरुले वा
लुकस्मिं	-	यो लुकमा
केनचि वा	-	कसैले पनि
अप्पति वत्तियं	-	कुही व्यक्तिले पनि बताउन नसकिने
अनुत्तरं	-	जुडा नभएको वा समान नभएको
धम्मचक्कं	-	<u>धर्मचक्र सुत्रलाई</u>
तथागतेन	-	तथागत सम्यक सम्बुद्धले
पवत्तितं	-	प्रवचन गरी भन्नुभयो

भावार्थ-

हे भिक्षुहरु ! अथवा हे संसार जन्म मरण दुःख देखी डराएका अरहन्त भइसक्नुभएका सम्पूर्ण धर्मलाई आफु स्वयं बुझिसक्नु भएका बुद्ध वाराणशी नगरमा ऋषिपतन नाम भएको मृगदावनमा उहाँ भगवान बुद्ध रहनुभएको बेला कुही श्रमणहरुले वा कुही ब्राह्मणहरुले वा कुही देवताहरुले वा कुही मारुगणहरुले वा कुहीब्रह्माहरुले वा यो लुकमा कुही एक व्यक्तिले पनि बताउन नसक्ने जुडा नभएको समान नभएको धर्मचक्र सुत्रलाई तथागत सम्यक सम्बुद्धले प्रवचन गरी बुझाउनु भयो ।

पाली-

यदिदं इमेसं चतुन्नं अरियसच्चानं आचिक्खना देसना
पञ्जपना पट्ठपना विवरणा विभजना उत्तानिकम्मं ।

शब्दार्थ-

यदिदं/यं इदं	-	जुन यो
इमेसं	-	यिनीहरू
चतुन्न	-	<u>चारवटा</u>
अरियसच्चस	-	आर्यसत्य ज्ञानलाई
आचिक्खना	-	भन्ने वा व्याख्या गरी भन्ने
देसना	-	उपदेश दिने
पञ्जपना	-	प्रज्ञापन गर्ने वा बुझाइदिने
पट्ठपना	-	प्रज्ञापन गर्ने वा विशेषरूपले स्पष्ट गर्ने
विवरणा	-	उघारेर देखाउने
विभजना	-	अलग अलग पारी छुट्याएर देखाउने
उत्तानिकम्मं	-	स्पष्ट गर्ने

भावार्थ-

जुन यो चतुआर्य सत्यज्ञानलाई व्याख्या गरी बताई,
उपदेश दिई, प्रज्ञापन गरी, विशेषरूपले स्पष्ट हुनेगरी

भनी, उघारेर देखाई, अलग अलग पारी छुट्याउँदै देखाई, स्पष्ट हुनेगरी बुझाउनु भयो ।

पाली-

सेवेथ भिक्खवे सारिपुत्र मोग्गल्लाने भजथ भिक्खवे सारिपुत्र मोग्गल्लाने पण्डिता भिक्खु अनुग्गाहका ब्रज्मचारिनं ।

शब्दार्थ-

- भिक्खवे - हे भिक्षुहरु
सारिपुत्र मोग्गल्लाने - सारिपुत्र मौद्गल्यायनको
सेवेथ - सत्संगत गर
भिक्खवे - हे भिक्षुहरु
सारिपुत्र मोग्गल्लाने - सारिपुत्र मौद्गल्यायनलाई
भजथ - नजिक गएर संगत गर
पण्डिता - ती पण्डितहरु वा जान्नेबुझ्नेहरु हुन्
ब्रमचारिनं - ब्रज्मचारी साथीहरुको लागी
अनुग्गाहका - दया करुणा राखी अनुग्रह गर्नेहरु हुन् ।

भावार्थ-

हे भिक्षुहरू सारिपुत्र मोगल्यायन भिक्षुहरूको सत्संगत गर । हे भिक्षुहरू सारिपुत्र मौद्गल्यायन भिक्षुहरूको नजिक गई संगत गर । ती पण्डितहरू जान्नेबुझ्ने भिक्षुहरू हुन् । तिमीहरू ब्रह्मचारी साथीहरूको लागि दया करुणा राखी अनुग्रह गर्नेहरू हो ।

पाली-

सेय्यथापि भिक्खवे जनेति एकं सारिपुत्तो ।

सेय्यथापि जातस्स आपादेता एवं मोग्गल्लानो ।

सारिपुत्तो भिक्खवे सोतापत्ति फले विनेति मोग्गल्लानो उत्तमेत्थ विनेति सारिपुत्तो भिक्खवे पहोति चत्तारि अरियसच्चानि वित्थारेण आचिक्खितुं देसेतुं पञ्जपेतुं पट्ठपेतुं विवरितुं विभजितुं उत्तानि कातुन्ति । इधमवोच भगवा इतं वत्वा सुगतो उट्ठायसना विहारं पाविसि ।

शब्दार्थ-

- भिक्खवे - हे भिक्षुहरू
सारिपुत्तो - सारिपुत्र

सेय्यथापिं	-	कस्तो भने	
जनेति	-	जन्मदिने आमा जस्तो हुन्छ	
एवं	-	त्यस्तै हो	
मोग्गल्लानो	-	मोगल्यायन (मौद्गल्यायन)	
सेय्यथापिं	-	कस्तो भने	
जातस्स	-	जन्म भइसकेपछि	
आपादेता	-	हुर्काउने	
एवं	-	त्यस्तै हो	
भिक्षवे	-	हे भिक्षुहरु	
सारिपुत्तो	-	सारिपुत्रसंग	
सोतापत्तिफले	-	श्रोतापत्ति फलमा	
विनेति	-	पुगिसक्नुभयो	
मोग्गल्लानो	-	मौद्गल्यायन	
उत्तमेत्थ	-	अरहतफलमा	
विनेति	-	पुगिसक्नुभयो	
भिक्षवे	-	हे भिक्षुहरु	
सारिपुत्तो	-	सारिपुत्रसंग	
चत्तारि अरियसच्चानि	-	चारवटा आर्यसत्य	
		ज्ञानलाई	
वित्थारेनं	-	विस्तृत रूपले	

आचिक्खित्तुं	-	व्याख्यान गर्ने
देसेत्तुं	-	देसना गर्ने
पञ्जपेत्तुं	-	प्रज्ञापन गर्ने
पट्ठपेत्तुं	-	स्पष्ट गर्ने
विवरित्तुं	-	उघारेर देखाउने
विभजित्तुं	-	विभाजन गरी देखाउने
उत्तानिकात्तुं	-	स्पष्टगरी देखाउने
पहोति	-	सिकाउने शक्ति छ ।
भगवा	-	भगवान बुद्धले
इदमवोच/इधं अवोच	-	यति भन्नुभई
इदं वत्वा	-	यति कुरा भन्नुभई
सुगतो	-	भगवान बुद्ध
उट्ठयासना/उट्ठाय आसना	-	आसनबाट उठ्नुभई
विहारं	-	विहारको कोठामा
पाविसि	-	भिन्न जानुभयो

भावार्थ-

हे भिक्षुहरु सारिपुत्र जन्म दिने आमा जस्तै हो :-

मौद्गल्यायन जन्म भइसकेको बच्चालाई पालनपोषण

गरी हुर्काइदिने पिता जस्तै हो । हे भिक्षुहरू सारिपुत्र भने श्रोतापत्ति फलमा पुगिसक्नुभयो । मौद्गल्यायन भने अरहन्त फलमा पुगिसक्नुभयो । हे भिक्षुहरू ! सारिपुत्र भने चार चतुआर्य सत्य ज्ञानलाई विस्तृत रूपले व्याख्यान गर्नसक्नु हुन्छ, देसना गर्नसक्नुहुन्छ, प्रज्ञापन गर्नसक्नुहुन्छ, स्पष्ट गर्नसक्नुहुन्छ, उघारेर देखाउन सक्नुहुन्छ, विभाजन गरी देखाउन सक्नुहुन्छ, स्पष्ट हुनेगरी व्याख्या गरी देखाउन सक्नुहुन्छ । अनि भगवान बुद्धले यति आज्ञा हुनुभईसकेपछि आफ्नो आसनबाट उठी विहारको कोठा भित्र जानुभयो ।

पाली-

तत्रखो आयस्मा सारिपुत्तो अचिर पक्कन्तस्स भगवतो भिक्खु आमन्तेसि । आवुसो भिक्खवोति । आवुसोति खो ते भिक्खु आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच तथागतेन आवुसो अरहता सम्मासम्बुद्धेन वाराणसियं इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्रं पवत्तितं अप्पति वत्तियं समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रज्मुना वा केनचि वा लोकस्मिं ।

शब्दार्थ-

- तत्रखो - त्यहाँ भने
भगवतो - भगवान बुद्ध
अचिर पक्कन्तस्स - फर्कनु भएको केही समयमै
आयस्मा सारिपुत्रो - आयुष्मान सारिपुत्रले
भिक्षु - भिक्षुहरुलाई
आमन्तेसि - बोलाउनु भयो
आवुसो - हे साथीहरु हो !
भिक्षवो - भिक्षुहरु भनी
ते भिक्षु - ती भिक्षुहरुले
आयस्मतो सारिपुत्तस्स - आयुष्मान सारिपुत्रलाई
आवुसोति - आवुसो साथी भनी
पच्चस्सोसुं - जवाफ दिनुभयो
आयस्मा सारिपुत्तो - आयुष्मान सारिपुत्रले
एतदवोच/एतं अवोच - यो कुरा भन्नुभयो
आवुसो - हे साथीहरु
अरहता - अरहन्त भइसक्नु भएका
सम्मासम्बुद्धेन - सम्पूर्ण धर्मलाई बुझिसक्नुभएका बुद्धले
तथागतेन - तथागत सम्यक सम्बुद्धले
वाराणसियं - बनारस नगरमा

इसिपतने	- ऋषिपतन नाम भएको
मिगदाये	- मृगदावनमा
समणेन वा	- कोही श्रमणहरूले वा
ब्राह्मणेन वा	- कोही ब्राह्मणहरूले वा
देवेन वा	- कोही देवताहरूले वा
मारेन वा	- कोही मारगणहरूले वा
ब्रज्मुना वा	- कोहीब्रह्माहरूले वा
लोकस्मिं	- यो लोकमा
केनचि वा	- कोही व्यक्तिले पनि
अप्पति वत्तियं	- कोही व्यक्तिले पनि बताउन नसकिने
अनुत्तरं	- जोडा नभएको वा समान नभएको
धम्मचक्कं	- धर्मचक्र सुत्रलाई
तथागतेन	- तथागत सम्यक सम्बुद्धले
पवत्तितं	- प्रवचन गरी बताउनु भयो

भावार्थ-

त्यहां भगवान बुद्ध फर्कनुभई केही समयपछि आयुष्मान सारिपुत्रले साथी भिक्षुहरूलाई साथी भिक्षुहरू भनी बोलाउनु भयो । अनि ती साथी भिक्षुहरूले आयुष्मान सारिपुत्रलाई साथी भनी उत्तर दिनुभयो । त्यसपछि आयुष्मान सारिपुत्रले

भिक्षुहरूलाई यो कुरा भन्नुभयो - हे साथीहरू ! अरहन्त भइसक्नुभएका सम्पूर्ण धर्मलाई आफु स्वयं बुझिसक्नुभएका तथागत सम्यक सम्बुद्धले वाराणशी नगरमा ऋषिपतन नाम भएको मृगदावनमा वसपोल भगवान बुद्ध रहनु भएको बेला कोही श्रमणहरूले वा कोही ब्राह्मणहरूले वा कोही देवताहरूले वा कोही मारगणहरूले वा कोहीब्रह्माहरूले वा यो लोकमा कोही व्यक्तिहरूले पनि बताउन नसकिने जोडा नभएको समान नभएको धर्मचक्र सुत्रलाई तथागत सम्यक सम्बुद्धले प्रवचन गरी बताई बुझाउनु भयो ।

पाली-

यदिदं चतुन्नं अरियसच्चानं आचिक्खना देसना पञ्जपना पट्ठपना विवरणा विभजना उत्तानि कम्मं ।
 कतमेसं चतुन्नं दुक्खस्स अरियसच्चस आचिक्खना देसना पञ्जपना पट्ठपना विवरणा विभजना उत्तानिकम्मं ।

शब्दार्थ-

यदिदं/यं इदं - जुन यो
 चत्तुन्न - चारवटा

अरियसच्चानं	-	आर्यसत्य ज्ञानलाई
आचिक्खना	-	बुझाउने वा व्याख्या गरी बताउने
देसना	-	उपदेश दिने
पञ्जपना	-	प्रज्ञापन गर्ने वा बुझाइदिने
पट्ठपना	-	प्रज्ञापन गर्ने वा विशेषरूपले स्पष्ट गर्ने
विवरणा	-	उघारेर देखाउने
विभजना	-	अलग अलग पारी छुट्याउँदै देखाउने
उत्तानिकम्मं	-	स्पष्ट गर्ने
कतमेसं कतमं/ऐसं-	-	यी के के भने
चतुन्नं	-	चारवटा
दुक्खस्स	-	दुःखलाई
आचिक्खना	-	बताउने वा व्याख्या गरी बताउने
देसना	-	उपदेश दिने
पञ्जपना	-	प्रज्ञापन गर्ने वा बुझाइदिने
पट्ठपना	-	प्रज्ञापन गर्ने वा विशेषरूपले स्पष्ट गर्ने
विवरणा	-	उघारेर देखाउने
विभजना	-	अलग अलग पारी छुट्याउँदै देखाउने
उत्तानिकम्मं	-	स्पष्ट गर्ने

भावार्थ-

जुन यो चारवटा चतुआर्य सत्यज्ञानलाई व्याख्या गरेर बताई, देशना गरी, प्रज्ञापन गरी, विशेषरूपले स्पष्ट गरेर बताई, उघारेर देखाई, अलग अलग पारी छुट्याउँदै देखाई स्पष्ट हुनेगरी भन्नुभयो । यी के के आर्यसत्य भने दुःख आर्यसत्य ज्ञानलाई व्याख्या गरी, देशना गरी, प्रज्ञापन गरी विशेषरूपले स्पष्ट गरेर भनी, उघारेर देखाएर, अलग अलग पारी छुट्याउँदै देखाएर स्पष्ट हुनेगरी भन्नुभयो ।

पाली-

दुक्खसमुदयस्स अरियसच्चस आचिक्खना देसना पञ्ञपना पट्ठपना विवरणा विभजना उत्तानिकम्मं ।

शब्दार्थ-

- दुक्खसमुदयस्स - दुःखको कारण भईरहेको
अरियसच्चस - आर्यसत्य ज्ञानलाई
आचिक्खना - बताउने वा व्याख्या गरेर बुझाउने
देसना - उपदेश दिने
पञ्ञपना - प्रज्ञापन गर्ने वा बुझाइदिने

- पट्ठपना - प्रज्ञापन गर्ने वा विशेषरूपले स्पष्ट गर्ने
- विवरण - उघारेर देखाउने
- विभजना - अलग अलग पारी छुट्याउँदै देखाउने
- उत्तानिकम्मं - स्पष्ट गर्ने

भावार्थ-

दुःखको कारण भइरहेको आर्यसत्य ज्ञानलाई व्याख्या गरी, देशना गरी, प्रज्ञापन गरी, विशेषरूपले स्पष्ट गरी, उघारेर अलग अलग पारी छुट्याउँदै स्पष्ट हुनेगरी भन्नुभयो ।

पाली-

दुःख निरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चस आचिक्खना देसना पञ्जपना पट्ठपना विवरणा विभजना उत्तानिकम्मं ।

शब्दार्थ-

- दुःख निरोध गामिनी - दुःखको अन्ततिर लाने
- पटिपदा - आचरण भइरहेको

- अरियसच्चस - आर्यसत्य ज्ञानलाई
 आचिक्खना - बताउने वा व्याख्या गरी बुझाउने
 देसना - उपदेश दिने
 पञ्जपना - प्रज्ञापन गर्ने वा बुझाइदिने
 पट्ठपना - प्रज्ञापन गर्ने वा विशेषरूपले स्पष्ट
 गर्ने
 विवरणा - उघारेर देखाउने
 विभजना - अलग अलग पारी छुट्याउँदै देखाउने
 उत्तानिकम्मं - स्पष्ट गर्ने

भावार्थ-

दुःखको अन्तअन्ततिर लाने आचरण मार्ग भईरहेको आर्यसत्य ज्ञानलाई व्याख्या गरी देशना गरी, प्रज्ञापन गरी, विशेषरूपले स्पष्ट गरी, उघारेर देखाई अलग अलग पारी छुट्याउँदै स्पष्ट हुनेगरी भन्नुभयो ।

पाली-

कतमञ्चावुसो दुक्खं अरियसच्चं जातिपि दुक्खा,
 जरापि दुक्खा, व्याधिपि दुक्खो, मरणाम्पि दुक्खं सोक

परिदेव दुक्ख दोमनस्सु पायासापि दुक्खा अप्पियेहि
सम्पयोगोपि दुक्खो पियेहि विप्पयोगोपि दुक्खो यम्पिच्छं
न लभति तम्पिदुक्खं सङ्खित्तेन पच्चुपादानकखन्धा
दुक्खा ।

शब्दार्थ-

कतमञ्चावुसो / कतमं च आवुसो	
आवुसो	- हे आयुष्मानहरु
कतमं	- कस्तो
दुक्खं	- दुःख
अरियसच्चं	- आर्यसत्य
जातिपि	- जन्म हुनु पनि
दुक्खा	- दुःख हो
जरापि	- बुढाबुढी हुनु पनि
दुक्खा	- दुःख हो
व्याधिपि	- रोगी हुनुपर्ने पनि
दुक्खो	- दुःख हो
मरणम्पि / मरण अपि	- मर्नुपर्ने पनि
दुक्खं	- दुःख हो
सोक	- शोक हुनु पनि

परिदेव	-	ह्र्वाँ ह्र्वाँ रुनु पर्ने पनि
दुक्ख	-	दुःख हो
दोमनस्स	-	मनमा पीर हुनु पनि
उपायास	-	आँशु नआउने गरी पीर हुनु पनि
दुक्खा	-	दुःख हो
अप्पियेहि	-	मन नपर्नेहरूसंग
सम्पयोगो	-	संगैबसीरहुनु पर्ने पनि
दुक्खो	-	दुःख हो
पियेहि	-	मनपर्नेहरूसंग
विप्पयोगो	-	छुटेर बस्नुपर्ने पनि
दुक्खो	-	दुःख हो
यम्पिच्छं/यं अपि इच्छं	-	जुन इच्छा गरेको हो
न लभति	-	प्राप्त भएन भने
तम्पि/तं अपि	-	यो पनि
दुक्खं	-	दुःख हो
सङ्खित्तेन	-	संक्षिप्तमा भन्नुपर्दा
पच्चुपादानक्खन्धापि	-	पञ्च उपादानस्कन्ध पनि
दुक्खा	-	दुःख हो

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! कस्तो दुःख आर्यसत्य भने जन्म हुने पनि दुःख हो । बुढाबुढी हुनु पनि दुःख । रोगी भएर बस्नुपर्ने पनि दुःख हो । मर्नुपर्ने पनि दुःख हो । शोक हुने हवाँ हवाँ रुनुपर्ने पनि दुःख हो । शरीरमा दुःख हुनु पनि दुःख हो । मनमा पीर पर्नु पनि दुःख हो । आँशु नै नआउने गरी मनमा पीर पर्नु पनि दुःख हो । मन नपर्नेहरुसंग मन नपराइ नपराई संगै बसीरहनु पर्ने पनि दुःख हो । मनपर्नेहरुसंग बस्न नपाई छुटेर बस्नुपर्ने पनि दुःख हो । जुन आफ्नो मनले इच्छागरेको हो सो वस्तु प्राप्त नहुनु पनि दुःख हो । साँच्चिकै संक्षिप्तमा भन्नुपर्दा यो पञ्चस्कन्धरूपी शरीर धारण गरिरहनु पर्ने पनि ठूलो दुःख हो ।

पाली-

कतमा चावुसो जाति ? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि
तम्हि सत्तनिकाये जाति सञ्जाति ओक्कन्ति अभिनिब्बति
खन्धानं पातुभावो आयतनानं पटिलाभो अयं वुच्चतावुसो
जाति ।

शब्दार्थ-

आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु
जाति	-	जन्म हुने भनेको
कतमा	-	कस्तो हो
तेसं तेसं	-	ती ती
सत्तानं	-	सत्त्व प्राणीहरु
तम्हि तम्हि	-	त्यस त्यस
सत्तनिकाये	-	सत्त्व प्राणीहरुको समुहमा
जाति	-	जन्म हुनु
सञ्जाति	-	राम्ररी उत्पन्न हुने
ओक्कन्ति	-	नयाँ जन्ममा
अभिनिब्बति	-	उत्पन्न हुनु
खन्धानं	-	पञ्चस्कन्धको
पातुभावो	-	प्रादुर्भाव हुने देख्ने गरी आउने
आयतनानं	-	चक्षु आदि आयतनलाई
पटिलाभो	-	प्राप्तहुने
अयं	-	यसलाई नै
आवुसो	-	हे आयुष्मान साथीहरु
जाति	-	जन्म हुने भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मान साथीहरू ! जन्म हुनु भनेको कस्तो भने ती ती सत्वप्राणीहरूको त्यस त्यस सत्व प्राणीहरूको समुहमा जन्म हुनु राम्ररी उत्पन्न हुनु, नयाँ जन्ममा आउनु, नयाँ जन्ममा उत्पन्न हुनु, यो शरीर पञ्चस्कन्धको प्रादुर्भाव हुने वा पञ्चस्कन्ध यो देह देखिन आउने चक्षु आदि आयतन प्राप्तहुने यसलाई नै आयुष्मान साथीहरू ! जन्म भएको भनिन्छ ।

पाली-

कतमा चावुसो जरा ? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता आयुनो संहानि इन्द्रियानं परिपाको अयंवुच्चतावुसो जरा ।

शब्दार्थ-

आवुसो	-	हे आयुष्मानहरू
जरा	-	जीर्ण हुनु भनेको
कतमा	-	कस्तो हो

या	- जो
तेसं तेसं	- त्यस त्यस
सत्तानं	- सत्त्व प्राणीहरू
तम्हि तम्हि	- ती ती
सत्तनिकाये	- सत्त्व प्राणीहरूको समुहमा
जरा	- बुढाबुढी हुनु
जीरणता	- जीर्णहुने
खण्डिच्चं	- दाँत झर्नु
पालिच्चं	- कपाल फुल्नु
वलिच्चता	- छाला खुम्चिएर जानु
आयुनो	- आयु
संहानि	- समाप्त हुँदैजानु
इन्द्रियानं	- चक्खु आदि इन्द्रिय
परिपाको	- पाक्नु
आवुसो	- हे आयुष्मानहरू
अयं	- यसलाई नै
जरा	- बुढाबुढी हुनु भनेर
वुच्चति	- भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! जीर्ण हुनु भनेको कस्तो भने सत्वप्राणीहरुको आ-आफ्नो शरीरमा दाँत झरेर जानु, कपाल फुल्दै आउनु, छाला खुम्चेर जानु, आयु समाप्त हुँदै जानु, आँखा आदि इन्द्रिय सबै कमजोर भई पाकेर जानु सबै स्वभाव धर्मलाई बुढाबुढी भई जीर्ण भएर गएको भनिन्छ ।

पाली-

कतमाच्चवुसो मरणं ? यं तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाये चुति चवनता भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं कालकिरिया खन्धानं भेदो कलेवरस्स निक्खेपो इदं वुच्चता वुसोमरणं ।

शब्दार्थ-

आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु
मरणं	-	मरण हुनु भनेको
कतमा	-	कस्तो हो
यं	-	कोही प्राणीहरु
तेसं तेसं	-	त्यस त्यस

सत्तानं	- सत्व प्राणीहरु
तम्हा तम्हा	- ती ती
सत्तनिकाया	- सत्व प्राणीहरुको समुहमा
चुति	- च्युत हुने
चवनता	- खसेर जाने स्वभाव
भेदो	- अलग भएर जाने
अन्तरधानं	- नदेखिने भएर जाने
मच्चु	- मृत्यु हुने
मरणं	- मुत्यु हुने
कालकिरिया	- बाँच्ने समय काल सिद्धिनु
खन्धानं	- पञ्चस्कन्धबाट
भेदो	- अलग हुनु
कलेवरस्स	- यो शरीरलाई
निक्खेपो	- त्याग्नु
आवुसो	- हे आयुष्मानहरु
इदं	- यसलाई नै
मरणं	- मरण हुनु भनेर
वुच्चति	- भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरू ! मृत्यु भनेको कस्तो हो, जो प्राणीहरू ती ती सत्व प्राणीहरूको समुहमा च्यूतहुनु, खसेर जानु, अलग हुनु, नदेखिने भएर जानु, मृत्यु हुनु, बाँच्ने समय काल सिद्धिनु, पञ्चस्कन्ध यो शरीरबाट अलग हुनु, यो पञ्चस्कन्ध शरीरलाई त्याग्ने, हे आयुष्मानहरू ! यसलाई नै मरण हुनु भनेर भनिन्छ ।

पाली-

कतमा चावुसो सोको ? यो खो आवुसो अञ्जतरञ्जतरेन व्यसनेन समन्ना गतस्स अञ्जतरञ्जतरेन दुक्ख धम्मेन फुट्टस्स सो को सोचना सोचित्तं अन्तो सोको अन्तो परिसोको अयं वुच्चतावुसो सोको ।

Dhamma.Digital

शब्दार्थ-

आवुसो	-	हे आयुष्मानहरू
सोको	-	शोक भनेको
कतमा	-	कस्तो हो
आवुसो	-	हे आयुष्मानहरू

- यो खो - जुन
- अञ्जतरञ्जतरेन/अञ्जतर अञ्जतरेन - जे भएपनि
एउटा
- व्यसनेन - आपदविपदबाट
- समन्नागतस्स - पूर्ण भएर बसेको व्यक्तिलाई
- अञ्जतरञ्जतरेन/अञ्जतर अञ्जतरेन- जे भएपनि
एउटा
- दुक्ख धम्मेन - दुःख हुने स्वभाव
- फुट्ठस्स - भएकोलाई
- सोको - शोक हुने
- सोचना - शोक गराउने
- सोचितत्तं - शोकबाट पिडित हुनु
- अन्तोसोको - भिन्नसम्म शोक हुनु
- अन्तो परिदेवो - भिन्नसम्म दाहभएर शोक हुनु
- आवुसो - हे आयुष्मानहरु
- अयं - यसलाई नै
- सोको - शोक भनेर
- वुच्चति - भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! शोक भनेको कस्तो भने हे आयुष्मानहरु ! जुन जे भएपनि एउटा न एउटा आपद विपदले पूर्णभएर बसेको व्यक्तिलाई जे भएपनि एउटा न एउटा दुःख हुने स्वभाव भईरहेको व्यक्तिलाई शोक हुने, शोकमा डुब्नु, शोकले पीडित हुनु, भित्रसम्म शोक हुनु, भित्रसम्म दाह हुनु हे आयुष्मानहरु ! यसलाई नै शोक भनिन्छ ।

पाली-

कतमा चावुसो परिदेवो ? यो खो आवुसो अञ्जतरञ्जतरेन व्यसनेन समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेन दुक्ख धम्मेन फुट्ठस्स आदेवो परिदेवोआदेवना परिदेवना आदेवितत्तं परिदेवितत्तं अयं वुच्चतावुसो परिदेवो ।

शब्दार्थ-

आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु
परिदेवो	-	परिदेव भनेको
कतमा	-	कस्तो हो ?
आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु

- यो खो - जुन
- अञ्जतरञ्जतरेन/अञ्जतर अञ्जतरेन - जे भएपनि
एउटा न एउटा
- व्यसनेन - आपद विपदले
- समन्नागतस्स - पूर्ण भएर बसेको व्यक्तिलाई
- अञ्जतरञ्जतरेन/अञ्जतर अञ्जतरेन - जे भएपनि
एउटा न एउटा
- दुक्ख धम्मेन - दुःख हुने स्वभावले
- फुट्ठस्स - पीरिरहेकोलाई
- आदेवो - सुँकसुँक रुने
- परिदेवो - स्वर निकाली रुने
- आदेवना - सुँकसुँक रुने स्वभाव
- परिवेदना - स्वर निकाली रुने स्वभाव
- आदेवितत्तं - स्वर ननिकाली रुने स्वभाव
- परिदेवितत्तं - स्वर निकाली ठूलो स्वरले रुने स्वभाव
- आवुसो - हे आयुष्मानहरू
- अयं - यसलाई नै
- परिदेवो - परिदेव भनेर
- वुच्चति - भनिन्छ ।

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! परिदेव भनेको कस्तो भने हे आयुष्मानहरु ! जुन केही न केही आपद विपद भएकोलाई केही न केही दुःखको स्वभाव भएकोलाई सुँक सुँक रुने, हवाँ हवाँ रुने, सुँक सुँक चित्त दुखाउनु, हवाँ हवाँ रोएर चित्त दुखाउनु, स्वर निकाली रुनु, ठूलो स्वर निकाली रुने स्वभाव हुन्छ । आयुष्मानहरु ! यसलाई नै परिदेव भनिन्छ ।

पाली-

कतमाचावुसो दुक्खं यं खो आवुसो कायिकं दुक्खं
कायिकं असातं कायसम्फस्सजं दुक्खं असानं वेदयितं इदं
वुच्चतावुसो दुक्खं ।

Dhamma.Digital

शब्दार्थ-

आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु
दुक्खं	-	दुःख भनेको
कतमं	-	कस्तो हो ?
आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु

यं खो	-	जुन
कायिकं	-	शरीरमा हुने
दुक्खं	-	दुःख
कायिकं	-	शरीरमा हुने
असातं	-	सहन गान्हो
कायसम्फस्सजं	-	शरीरमा भएर आउने
दुक्खं	-	दुःख
असातं	-	सहन गान्हो
वेदयितं	-	अनुभवगरी राख्नु पर्ने
आवुसो	-	आयुष्मानहरु
इदं	-	यसलाई नै
दुक्खं	-	दुःख भनिन्छ

Dhamma.Digital

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! दुःख भन्नेको कस्तो हो ?
 आयुष्मानहरु ! शरीरमा हुने दुःख, शरीरमा हुने सहन
 गान्हो, शरीरमा अनुभव हुने दुःख, सहन गान्हो दुःख,
 अनुभव गरीराख्नु पर्ने आयुष्मानहरु ! यसलाई नै दुःख
 भनिन्छ ।

पाली-

कतमं चावुसो दोमनस्स ? यं खो आवुसो चेतसिकं
दुक्खं असातं मनोसम्फस्सजं दुक्खं असातं वेदयितं इदं
वुच्चतावुसो दोमनस्सं ।

शब्दार्थ-

आवुसो	- आयुष्मानहरु
दोमनस्स	- दोमनस्स भनेको
कतमं	- कस्तो हो ?
आवुसो	- आयुष्मानहरु
यं खो	- जुन
चेतसिकं	- मानसिक चित्तमा हुने
दुक्खं	- दुःख हो ।
असातं	- सहन गाऱ्हो
मनोसम्फस्सजं	- मनभिन्न भएर आउने
दुक्खं	- दुःख हो
असातं	- सहन गाऱ्हो
वेदयितं	- अनुभव गरिराख्नु पर्ने दुःख
आवुसो	- हे आयुष्मानहरु
इदं	- यसलाई नै

दोमनस्स - दोमनस्स भनेर
वुच्चति - भनिन्छ ।

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! दोमनस्स भनेको कस्तो भने हे आयुष्मानहरु ! जुन मानसिक चित्तमा हुने दुःख हो । सहन गाऱ्हो मनमा भित्र भएर आउने दुःख, सहन गाऱ्हो अनुभव गरिराख्नुपर्ने दुःख हो । हे आयुष्मानहरु ! यसलाई नै दोमनस्स भनेर भनिन्छ ।

पाली-

कतमाचावुसो उपायासो ? यो खो आवुसो अञ्जतरञ्जतरेन व्यसनेन समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेन दुक्ख धम्मेन फुट्ठस्स आयासो उपायासो आयासितत्तं उपायासितत्तं अयं वुच्चतावुसो उपायासो ।

शब्दार्थ-

आवुसो - हे आयुष्मानहरु
उपायासो - उपायास भनेको

कतमो	-	कस्तो हो
आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु
यो खो	-	जुन
अञ्जतरञ्जतरेन/अञ्जतर अञ्जतरेन	-	केही न केही
व्यसनेन	-	आपदविपदले
समन्नागतस्स	-	पूर्ण भएर बसेको व्यक्तिलाई
अञ्जतरञ्जतरेन/अञ्जतर अञ्जतरेन	-	केही न केही
दुक्ख धम्मेन	-	दुःख स्वभाव
फुट्ठस्स	-	भएको व्यक्तिलाई
आयासो	-	मनमा दाह हुने
उपायासो	-	मनमा ठूलो पीडा हुने
आयासितत्तं	-	दाह हुने स्वभाव
उपायासितत्तं	-	धेरै पीडा हुने स्वभाव
आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु
अयं	-	यसलाई नै
उपायासो	-	उपायास भनेर
वुच्चति	-	भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! उपायास भनेको कस्तो भने हे आयुष्मानहरु ! जुन केही न केही आपदविपद युक्त भएर आउने बेला केही न केही दुःख स्वभाव पर्नेबेला मनमा दाह हुने, मनमा धेरै पीडा हुने, मनमा दाह हुने स्वभाव, मनमा धेरै पीडाहुने स्वभाव आयुष्मानहरु ! यसलाई नै उपायास भनिन्छ ।

पाली-

कतमो चावुसो अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो ? इध यस्स ते होन्ति अनिट्ठा अकन्ता अमनापा रूपा सद्दा गन्धा रसा फोट्ठब्बा धम्मा । ये वा पनस्स ते होन्ति अनत्थकामा अहितकामा अपासुककामा अयोगक्खेमकामा । यातोहि सद्धिं सङ्गति समागमो समोधानं मिस्सिभावो । अयं वुच्चतावुसो अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो ।

शब्दार्थ-

आवुसो - हे आयुष्मानहरु
अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो - अप्पियेहि सम्पयोग दुक्खो
भनेको

कतमो	-	कस्तो हो
आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु
इध	-	यहाँ
यस्स	-	जसको
ते	-	उनीहरुलाई
अनिष्ठा	-	मन नपर्ने
अकन्ता	-	मन पर्ने नभएको
अमनापा	-	मनले नखाएको
रुपा	-	रूप वा
सद्दा	-	शब्द वा
गन्धा	-	गन्ध वा
रसा	-	रस वा
फोट्ठब्बा	-	स्पर्श वा
धम्मा	-	मन नपर्ने स्वभाव
येवा पनस्स	-	जुन
होन्ति	-	भइराखेको छ
अनत्थकामा	-	आफुलाई विगाने इच्छा भएको
अहितकामा	-	आफुलाई अहितगने इच्छा भएको
अफासुककामा	-	आफुलाई सुविधा नदिनेहरु
अयोगक्खेमकामा-	-	आफुलाई भलाकुशल नहुने कामगनेहरु

यातेहि सद्धीं	-	तिनीहरुसंग
सङ्गति	-	संगै पर्ने
समागमो	-	भेट्ने
समोधानं	-	आधार भरोसा लिने
मिस्सीभावो	-	संगै मिलेर बस्नुपर्ने
आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु
अयं	-	यसलाई नै
अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो	-	अप्रिय संयोग दुःख भनेर
वुच्चति	-	भनिन्छ ।

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! अप्पियेहि सम्पयोग दुःख भनेको कस्तो हो ? हे आयुष्मानहरु ! यहाँ जसको उनीहरुलाई मनपर्दैन, मन पर्दैन, मनले खाँदैन रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पर्श मन नपर्ने स्वभाव जुन भइराखेको छ आफुलाई विगाने इच्छाभएको, आफुलाई अहित गर्ने इच्छाभएको, आफुलाई सधैं असुविधा गर्नेहरु, आफुलाई भलाकुशल नगर्नेहरु, तिनीहरुसंग संगैपर्ने, भेट्ने, तिनीहरुको भरोसा लिनु पर्ने, संगै बस्नुपर्ने नै आयुष्मानहरु ! यसलाई नै अप्पियेहि सम्पयोग दुःख भनेर भनिन्छ ।

पाली-

कतमो चावुसो पियेहि विप्पयोगो दुक्खो ? इध यस्स ते होन्ति इट्ठ कन्ता मनापा रूपा सद्दा गन्धा रसा फोट्ठब्बा धम्मा । ये वापनस्स ते होन्ति अत्थकामा हितकामा फासुककामा योगक्खेम कामा माता वा पिता वा भाता वा भगिनी वा मित्रा वा अमच्चा वा जाति सालोहिता वा या तेहि सद्धिं असङ्गति असमागमो असमोथानं अमिस्सिभावो अयं वुच्चता वुसो पियेहि विप्पयोगो दुक्खो ।

शब्दार्थ-

- आवुसो - हे आयुष्मानहरु
पियेहि विप्पयोगो दुक्खो - प्रिय विप्पयोगो दुःख भनेको
कतमो - कस्तो हो ?
आवुसो - हे आयुष्मानहरु
इधं - यहाँ
ते-इपिं यस्स - जसको
इट्ठा होन्ति - मनपर्ने
कन्ता - मनपर्नेहरु
मनापा - मन मिलेकाहरु

रुपा	-	रूप
सद्दा	-	शब्द
गन्धा	-	गन्ध
रसा	-	रस
फोटुब्बा	-	स्पर्श
धम्मा	-	मनपर्ने स्वभाव
येवापनस्स	-	जुन
ते	-	तिनीहरु
होन्ति	-	भईरहेका छन् ।
अत्थकामा	-	आफुलाई राम्रोहुने इच्छागर्नेहरु
हितकामा	-	आफुलाई हितगर्ने इच्छाहुनेहरु
फासुककामा	-	आफुलाई सुविधा गरिदिनेहरु
योगक्खेमकामा	-	आफुलाई भलाकुशल गरिदिनेहरु
माता वा	-	आमा वा
पिता वा	-	बाबु वा
भाता वा	-	दाजुभाइ वा
भगिनी वा	-	दिदी बहिनी वा
मित्रा वा	-	मित्रहरु वा
अमच्चा वा	-	राम्रो सल्लाह दिनेहरु वा
जातिसालोहिता वा	-	रगतको सम्बन्धहुनेहरु आफन्त वा

या	- तिनीहरू
तेहिसद्विं	- तिनीहरूसंग
असङ्गति	- संगै नपर्ने (भेटघाट नहुनु)
असमागमो	- नभेट्ने
असमोधानं	- आधार भरोसा नहुने
आवुसो	- हे आयुष्मानहरू
अयं	- यसलाई नै
पियेहि विप्पयोगो दुक्खो	- मनपर्नेहरूसंग छुट्टिएर बस्नुपर्ने
	दुःख भनेर
वुच्चति	- भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरू ! प्रिय वियोग दुःख भनेको कस्तो भने हे आयुष्मानहरू ! यहाँ उनीहरू जसको मनपर्ने, मनपर्ने व्यक्तिहरूको रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पर्श, मनपर्ने स्वभाव जुन तिनीहरू मनपर्ने भएको आफुलाई राम्रो होस् भनी इच्छा गर्नेहरू आफुलाई हितगर्ने इच्छा गर्नेहरू आफुलाई सुविधा गरिदिनेहरू आफुलाई भलाकुशल गरिदिनेहरू आमा वा बाबु वा दाजुभाइहरू वा दिदी बहिनीहरू वा मित्रहरू वा राम्रो सल्लाहदिनेहरू वा रगतको

सम्बन्ध भएका आफन्तहरु वा तिनीहरूसंग संगै नपर्ने, नभेट्ने, आधार भरोसा नहुने संगै मिलेर बस्न नपाइने हे आयुष्मानहरु ! यसलाई नै मनपर्नेहरूसंग बस्न नपाउने दुःख भनेर भनिन्छ ।

पाली-

कतमं चावुसो यम्पिच्छं न लभति तम्पिदुक्खं ?
जाति धम्मानं आवुसो सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति अहो
वत मयं न जातिधम्मा अस्साम । न च वत नो जाति
आगच्छेय्याति । न खो पनेतं इच्छाय पतब्बं । इदम्पि
यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं ।

शब्दार्थ-

- आवुसो - आयुष्मानहरु
यम्पिच्छं न लभति तम्पिदुक्खं - यम्पिच्छं न लभति
तम्पिदुक्खं भनेको
कतमं - कस्तो हो
आवुसो - हे आयुष्मानहरु
सत्तानं - प्राणीहरुको
एवं - यसरी

इच्छा	-	इच्छा
उप्पज्जति	-	उत्पन्न हुन्छ
अहोवत	-	निश्चितरूपले
मयं	-	हामीहरू
जातिधम्मा	-	जन्महुने स्वभाव
न अस्साम	-	नभएपनि हुन्छ
च वत	-	निश्चय रूपले
जाति	-	जन्महुने
नो	-	हामीलाई
नआगच्छेय्याति-		नआएपनि हुन्छ भनी
न खो पनेतं इच्छाय पतब्बं -		यो इच्छापनि पूर्ण हुँदैन
इदम्पि	-	यो पनि
यम्पिच्छं	-	जुन इच्छा गरेको हो
न लभति	-	प्राप्त हुँदैन
तम्पि	-	यो पनि
दुक्खं	-	दुःख हो

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरू ! जुन इच्छा गरेको त्यो प्राप्त नहुनु पनि दुःख, यो कस्तो हो ? हे आयुष्मानहरू !

सत्वप्राणीहरूको यस्तो इच्छा उत्पन्न हुन्छ, निश्चित रूपले हामीहरू जन्म हुनुपर्ने स्वभाव नभएपनि हुन्छ । निश्चय रूपले जन्महुने हामीलाई नआएपनि हुन्छ तर यो इच्छा पनि पूर्ण हुँदैन, यो पनि जुन इच्छा गरेको हो प्राप्त हुँदैन यो पनि दुःख हो ।

पाली-

जरा धम्मानं आवुसो सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति ।
 अहोवत मयं न जराधम्मा अस्साम । न च वत नो जरा
 आगच्छेय्याति । न खो पनेतं इच्छाय पतब्बं इदम्पि
 यम्पिच्छं न लभति तम्पिदुक्खं ।

शब्दार्थ-

आवुसो	- आयुष्मानहरू
सत्तानं	- सत्वप्राणीहरूको
एवं इच्छा	- यस्तो इच्छा
उप्पज्जति	- उत्पन्न हुन्छ
अहोवत	- निश्चित रूपले
मयं	- हामीलाई

जराधम्मा	-	बुढाबुढी हुने स्वभाव
न अस्साम	-	नभएपनि हुन्छ
च वत	-	निश्चित रूपले
नो	-	हामीलाई
जरा	-	बुढाबुढी हुने अवस्था
नआगच्छेय्याति-		नआए पनि
न खो पनेतं इच्छाय पतब्बं	-	यो इच्छापनि पूर्ण हुँदैन
इदम्पि	-	यो पनि
यम्पिच्छं	-	जुन इच्छा गरेको हो
न लभति	-	प्राप्त हुँदैन
तम्पि	-	यो पनि
दुक्खं	-	दुःख हो

Dhamma.Digital

भावार्थ-

आयुष्मानहरु ! सत्वप्राणीहरुको यस्तो इच्छा उत्पन्न हुन्छ, निश्चय पनि हामीहरुलाई बुढाबुढी हुने स्वभाव नभए हुन्छ । निश्चय पनि हामीलाई बुढाबुढी हुने स्वभाव नआएपनि हुन्छ यो इच्छा पनि पूर्ण हुँदैन, यो पनि जुन इच्छा गरेको हो प्राप्त हुँदैन यो पनि दुःख हो ।

पाली-

व्याधि धम्मानं आवुसो सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति ।
अहोवत मयं न व्याधि धम्मा अस्साम । न च वत नो
व्याधि आगच्छेय्याति । न खो पनेतं इच्छाय पतब्बं ।
इदम्पि यम्पिच्छं नलभति तम्पिदुक्खं ।

शब्दार्थ-

आवुसो	-	आयुष्मानहरु
सत्तानं	-	सत्त्वप्राणीहरुलाई
एवं इच्छा	-	यस्तो इच्छा
उप्पज्जति	-	उत्पन्न हुन्छ
अहोवत	-	निश्चय पनि
मयं	-	हामीलाई
व्याधिधम्मा	-	रोगी हुने स्वभाव
न अस्साम	-	नभए पनि हुन्छ
च वत	-	निश्चय पनि
नो	-	हामीलाई
व्याधि	-	रोग हुने अवस्था
नआगच्छेय्याति-	-	नआए पनि हुन्छ भनी
न खो पनेतं इच्छाय पतब्बं	-	यो इच्छा पनि पुरा हुँदैन

इदम्पि	-	यो पनि
यम्पिच्छं	-	जुन इच्छा गरेर
न लभति	-	प्राप्त भएन
तम्पि	-	यो पनि
दुक्खं	-	दुःख हो

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! सत्वप्राणीहरुको यस्तो इच्छा हुन्छ, निश्चय पनि हामीलाई रोग हुने स्वभाव नभएपनि हुन्छ । निश्चय पनि हामीलाई रोग हुने स्वभाव नआए पनि हुन्छ भनी मनमा राखे पनि यो इच्छा पनि पुरा भएन यो पनि जुन इच्छा गरेको हो प्राप्त भएन यो पनि दुःख हो ।

Dhamma.Digital

पाली-

मरण धम्मानं आवुसो सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति । अहोवत मयं न मरण धम्मा अस्साम । न च वत नो मरणं आगच्छेय्याति । न खो पनेतं इच्छाय पतब्बं इदम्पि यम्पिच्छं न लभति तम्पिदुक्खं ।

शब्दार्थ-

आवुसो	- आयुष्मानहरु
सत्तानं	- सत्वप्राणीहरुको
एवं इच्छा	- यस्तो इच्छा
उप्पजति	- उत्पन्न हुन्छ
अहोवत	- निश्चय पनि
मयं	- हामीलाई
मरण धम्मा	- मृत्यु हुनुपर्ने स्वभाव
न अस्साम	- नभएपनि हुन्छ
च वत	- निश्चय पनि
नो	- हामीलाई
मरणं	- मृत्यु हुनुपर्ने
नआगच्छेय्याति	- नआएपनि हुन्छ भनी
न खो पनेतं इच्छाय पतब्बं	- यो इच्छा पनि पुरा हुँदैन
इदम्पि	- यो पनि
यम्पिच्छं	- जुन इच्छा गरेको
न लभति	- प्राप्त भएन
तम्पि	- यो पनि
दुक्खं	- दुःख हो

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! सत्वप्राणीहरुको यस्तो इच्छा उत्पन्न हुन्छ, निश्चय पनि हामीलाई मृत्यु हुनुपर्ने स्वभाव नभएपनि हुन्छ । निश्चय पनि हामीलाई मृत्यु हुनुपर्ने स्वभाव नआए पनि हुन्छ भनी मनमा राखेपनि यो इच्छा पनि पुरा भएन, यो पनि जुन इच्छा गरेको हो त्यो पुरा नहुने पनि दुःख हो ।

पाली-

सोक परिदेव दुक्ख दोमनस्स पायास धम्मानं आवुसो सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति । अहोवत मयं न सोक परिदेव दुक्ख दोमनस्सु पायास धम्मा अस्साम । न च वत नो सोक परिदेव दुक्ख दोमनस्स पायास आगच्छेयुन्ति । न खो पनेतं इच्छाय पतब्बं इदम्पि यम्पिच्छं न लभति तम्पिदुक्खं ।

शब्दार्थ-

आवुसो	- आयुष्मानहरु
सत्तानं	- सत्वप्राणीहरुलाई
एवं इच्छा	- यस्तो इच्छा

उप्पज्जति	- उत्पन्न हुन्छ
अहोवत	- निश्चय पनि
मयं	- हामीलाई
सोक	- शोक हुने
परिदेव	- धुरुधुरु रुनुपर्ने
दुक्ख	- शरिरमा दुःख पीडा हुने
दोमनस्स	- मनमा दुःख पीडा हुने
उपायासा	- दाहहुने स्वभाव
न अस्साम	- नभएपनि हुन्छ
च वत	- निश्चय पनि
नो	- हामीलाई

सोक परिदेव दुक्ख दोमनस्स पायास धम्मा -

सोक परिदेव दुःख उपायास स्वभाव

नआगच्छेय्याति - नआएपनि हुन्छ भनी

न खो पनेतं इच्छाय पतब्बं - यो इच्छा पनि पुरा हुँदैन

इदम्पि - यो पनि

यम्पिच्छं - जुन इच्छा गरेको

न लभति - प्राप्त भएन

तम्पि - यो पनि

दुक्खं - दुःख हो

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! सत्वप्राणीहरुको यस्तो इच्छा हुन्छ, निश्चय पनि हामीलाई सोक, परिदेव, दुःख दोमनस्स, उपायास स्वभाव नभए हुन्छ । निश्चय पनि हामीलाई सोक, परिदेव, दुःख दोमनस्स उपायास नआएपनि हुन्छ यो पनि जुन इच्छा गरेको हो प्राप्त हुँदैन त्यसैले यो पनि दुःख हो ।

पाली-

कतमा चावुसो संखितेन पच्चुपादानकखन्धा दुक्खा ।
सेट्थथीदं रुपुपादानकखन्धो, वेदनुपादानकखन्धो,
सञ्जुपादानकखन्धो, संखारुपादानकखन्धो,
विञ्जाणुपादानकखन्धो । इमे वुच्चतावुसो संखितेन
पच्चुपादानकखन्धा दुक्खा । इदं वुच्चतावुसो दुक्ख
अरियसच्चं ।

शब्दार्थ-

आवुसो	- हे आयुष्मानहरु
कतमा	- कस्तोलाई

पञ्चपादानकखन्धापि	-	पञ्च उपादानस्कन्ध पनि
संखितेन	-	संक्षिप्तमा भन्यो भने
दुक्खा	-	दुःख हो
सेट्यथीदं	-	यो कसरी भने ?
रूपपादानकखन्धो	-	<u>रूप उपादानस्कन्ध पनि</u>
वेदनुपादानकखन्धो	-	<u>वेदना उपादानस्कन्धपनिं</u>
सञ्जुपादानकखन्धो	-	<u>सञ्जा उपादानस्कन्ध पनि</u>
संखारुपादानकखन्धो	-	<u>संस्कार उपादानस्कन्ध पनि</u>
विञ्जाणुपादानकखन्धो	-	<u>विञ्जाण उपादानस्कन्ध पनि</u>
दुक्खा	-	दुःख हो
आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु
इमे	-	यिनीहरुलाई नै
संखितेन	-	संक्षिप्तमा
पञ्चपादानकखन्धा	-	<u>पञ्च उपादानस्कन्ध</u>
दुक्खा	-	दुःख भनी
वुच्चति	-	भनिन्छ
आवुसो	-	आयुष्मानहरु
इदं	-	यसलाई नै
दुक्खं अरियसच्चं	-	<u>दुःख आर्यसत्य भनिन्छ</u>

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! कस्तोलाई संक्षिप्तमा पञ्च
उपादानस्कन्ध दुःख भनिन्छ भने ? यो कसरी भने रूप
उपादानस्कन्ध, वेदना उपादानस्कन्ध, सञ्जा
उपादानस्कन्ध, संस्कार उपादानस्कन्ध, विज्ञान
उपादानस्कन्ध धारण पनि दुःख हो । यसलाई नै
संक्षिप्तमा पञ्च उपादानस्कन्ध धारण दुःख भनिन्छ
आयुष्मानहरु ! यसलाई नै दुःख आर्यसत्य भनिन्छ ।

पाली-

कतमञ्चावुसो दुक्ख समुदयं अरियसच्चं ? यायं
तण्हा पोणो भविका नन्दि राग सहगता तत्र तत्रा भिनन्दिनी
सेय्यथीदं कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा ति । इदं
वुच्चतावुसो दुक्ख समुदयं अरियसच्चं ।

शब्दार्थ-

आवुसो - हे आयुष्मानहरु

कतमं - कसलाई

दुक्ख समुदयं अरियसच्चं - दुक्ख समुदय अरियसत्य
भनिन्छ भने

यायं	-	जुन
तण्हा	-	तृष्णालाई
पोनो भविका	-	बढाउने
नन्दि राग सहिता	-	आसक्तराग सहितको
तत्र तत्रा अभिनन्दिनी	-	त्यहाँ त्यहाँ नै टाँस्नपुग्ने
सेय्यथीदं	-	कसरी भने
कामतण्हा	-	पञ्चकाम तृष्णा
भवतण्हा	-	जन्मलिने इच्छा
विभवतण्हा	-	विभव तृष्णा मृत्युपछि आनन्द भयो भन्ने विचार
इदं	-	यसलाई नै
आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु
दुख समुदयं	-	अरियसच्चं - दुख समुदय आर्यसत्य भनी
वुच्चति	-	भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! कस्तोलाई दुख समुदय आर्यसत्य
भनिन्छ, भने जुन तृष्णालाई बढाउने आसक्त राग सहितको
त्यहाँ त्यहाँ नै टाँस्न पुग्ने कसरी भने पञ्चकाम तृष्णा -

फेरि फेरि जन्म लिने इच्छा, भव तृष्णा - तृष्णा नास
नगरी मृत्युपछि आनन्द हुन्छ भन्ने, विभव तृष्णा -
यसलाई नै आयुष्मानहरु ! दुख समुदय आर्यसत्य भनेर
भनिन्छ ।

पाली-

कतमञ्चावुसो दुख निरोधं अरियसच्चं यो तस्सा
येव तण्हाय असेस विराग निरोधो चागो पटि निस्सग्गो
मुत्ति अनालयो । इदं वुच्चतावुसो दुखनिरोधं
अरियसच्चं ।

शब्दार्थ-

आवुसो - हे आयुष्मानहरु

कतम - कस्तोलाई

दुख निरोधं अरियसच्चं - दुखनिरोध आर्यसत्य भनिन्छ

यो तस्सा येव तण्हाय - त्यही तृष्णालाई

असेस विराग निरोधो - रागलाई बाँकि नहुने गरी

निरोधगरी

चागो - त्याग गर्ने

पटि निस्सग्गो - नटाँस्ने

मुक्ति	-	मुक्तहुने
अनालयो	-	आसक्त नहुने
आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु
इदं	-	यसलाई नै
दुखनिरोधं अरियसच्चं	-	दुखनिरोध आर्यसत्य भनेर
वुच्चति	-	भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! कस्तोलाई दुखनिरोध आर्यसत्य भनिन्छ भने ? त्यही तृष्णा रागलाई बाँकि नहुने गरी निरोधगरी त्यागगरी नटाँस्ने गरी मुक्तिभई आसक्त नभई हे आयुष्मानहरु ! यसलाई नै दुख निरोध आर्यसत्य भनेर भनिन्छ ।

Dhamma.Digital

पाली-

कतमञ्चावुसो दुख निरोध गामिनी पटिपदा अरियसच्चं ? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो । सेट्थथीदं सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्मा आजीवो, सम्मा वायामो, सम्मासति, सम्मा समाधि ।

शब्दार्थ-

आवुसो	- हे आयुष्मानहरु
कतमं	- कस्तोलाई
दुक्ख निरोध गामिनी पटिपदा अरियसच्चं-	दुक्ख निरोध
	गामिनी पटिपदा आर्यसत्य भनिन्छ भने
अयमेव / अयंएव	- यसलाई नै
अरियो	- शुद्ध भएको उत्तम भएको
अट्ठङ्गिको	- आठ अङ्गले पूर्णभएको
मग्गो	- मार्ग हो
सेट्यथीदं	- यो कसरी भने
सम्मादिट्ठि	- सम्यक दृष्टि
सम्मासङ्कप्पो	- सम्यक संकल्प
सम्मावाच्चा	- सम्यक वचन
सम्माकमन्तो	- सम्यक कर्म
सम्मा आजीवो	- सम्यक आजीवन
सम्मा वायामो	- सम्यक वीर्य
सम्मासति	- सम्यक स्मृति
सम्मा समाधि	- सम्यक समाधि

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! कस्तोलाई दुख निरोध गामिनी पटिपदा आर्यसत्य भनिन्छ भने यसलाई नै शुद्ध भएको उत्तम भएको आठवटा अङ्गले पूर्ण भएको मार्ग भनिन्छ । यो कसरी भने सम्यक दृष्टि, सम्यक संकल्प, सम्यक वचन, सम्यक कर्म, सम्यक आजीविका, सम्यक वीर्य, सम्यक स्मृति, सम्यक समाधि हो ।

पाली-

कतमाचावुसो सम्मादिट्ठि यंखो आवुसो दुखे जाणं दुख समुदये जाणं दुख निरोधे जाणं दुख निरोध गामिनीया पटिपदाय जाणं अयं वुच्चतावुसो सम्मादिट्ठि ।

Dhamma.Digital

शब्दार्थ-

आवुसो	- हे आयुष्मानहरु
कतमं	- कस्तोलाई
सम्मादिट्ठि	- सम्यक दृष्टि भनिन्छ भने
यंखो	- जुन
आवुसो	- आयुष्मानहरु

कखे	- दुःख सत्यलाई
जाणं	- ज्ञानबाट दुःख हो भनी देख्ने
दुःख समुदये	- दुःखको कारणलाई
जाणं	- ज्ञानले देख्ने
दुःख निरोधे	- दुःखबाट अलग भएकोलाई
जाणं	- ज्ञानले देख्ने
दुःख निरोध गामिनीया पटिपदाय	- दुःख नास गर्ने
	आचरणलाई
जाणं	- ज्ञानले देख्ने
आवुसो	- हे आयुष्मानहरु
अयं	- यसलाई नै
सम्मादिट्ठ	- सम्यक दृष्टि भनेर
वुच्चति	- भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! जुन दुःख सत्यलाई ज्ञानले देख्ने, दुःखको कारणलाई ज्ञानले देख्ने, दुःखबाट अलग भएकोलाई ज्ञानले देख्ने, दुःख नास गर्ने आचरण मार्गलाई ज्ञानले देख्ने हो । हे आयुष्मानहरु ! यसलाई नै सम्यकदृष्टि भनिन्छ ।

पाली-

कतमो चावुसो सम्मा सङ्कप्पो ? नेक्खम सङ्कप्पो
अव्यापाद सङ्कप्पो अविहिंसा सङ्कप्पो । अयं वुच्चतावुसो
सम्मा सङ्कप्पो ।

शब्दार्थ-

- आवुसो - हे आयुष्मानहरु
कतमो - कस्तोलाई
सम्मा सङ्कप्पो - सम्यक संकल्प भनिन्छ
नेक्खम सङ्कप्पो - पञ्चकाम गुणदोषबाट अलग हुने
संकल्प
अव्यापाद सङ्कप्पो - क्रोध द्वेषबाट अलग हुने संकल्प
अविहिंसा सङ्कप्पो - हिंसा नगर्ने संकल्प
आवुसो - हे आयुष्मानहरु
अयं - यसलाई नै
सम्मा सङ्कप्पो - सम्यक संकल्प भनेर
वुच्चति - भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! कस्तोलाई सम्यक संकल्प भनिन्छ भने पञ्चकाम गुणदोषबाट अलग हुने संकल्प, क्रोध द्वेषबाट अलग हुने संकल्प, हिंसा नगर्ने संकल्प, हे आयुष्मानहरु ! यसलाई नै सम्यक संकल्प भनेर भनिन्छ ।

पाली-

कतमा चावुसो सम्मावाचा ? मुसावादा वेरमणी, पिसुणवाचा वेरमणी, फरुसवाचा वेरमणी, सम्फप्पलापा वेरमणी । अयं वुच्चतावुसो सम्मावाचा ।

शब्दार्थ-

आवुसो	-	आयुष्मानहरु
कतमा	-	कस्तोलाई
सम्मावाचा	-	सम्यक वचन भनिन्छ भने
मुसावादा वेरमणी	-	झुठो बोल्न छोड्ने
पिसुणवाचा वेरमणी	-	चुकलि कुरा बोल्न छोड्ने
फरुसवाचा वेरमणी	-	कडा वचन बोल्न छोड्ने
सम्फप्पलापा वेरमणी	-	विना कामको कुरा गर्न छोड्ने

- अयं - यसलाई नै
 आवुसो - हे आयुष्मानहरु
 सम्मावाचा - सम्यक वचन भनेर
 वुच्चति - भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! कस्तोलाई सम्मावाचा सम्यक वचन भनिन्छ भने झुठो बोल्न छोड्ने, चुकलि कुरा बोल्न छोड्ने, कडा वचन बोल्न छोड्ने, विना कामको कुरा गर्न छोड्ने, यसलाई नै हे आयुष्मानहरु ! सम्यक वचन भनिन्छ ।

पाली-

कतमो चावुसो सम्मा कम्मन्तो ? पाणातिपाता वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी अयं वुच्चतावुसो सम्माकम्मन्तो ।

शब्दार्थ-

- आवुसो - हे आयुष्मानहरु
 कतमो - कस्तोलाई

सम्मा कम्मन्तो - सम्यक कर्म भनिन्छ भने
पाणातिपाता वेरमणी - प्राणीहिंसाबाट अलग हुनु
अदिन्नादाना वेरमणी - चोरी गर्नेबाट अलग हुनु
कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी - काम मिथ्याचारबाट
अलग हुनु

आवुसो - आयुष्मानहरु
अयं - यसलाई नै
सम्माकम्मन्तो - सम्यक कर्मान्त भनेर -
वुच्चति - भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! कस्तोलाई सम्यक कर्मान्त भनिन्छ भने प्राणीहिंसाबाट अलग हुनु, चोरीगर्नेबाट अलग हुनु, काममिथ्याचारबाट अलग हुनु, हे आयुष्मानहरु ! यसलाई नै सम्यक कर्मान्त भनेर भनिन्छ ।

पाली-

कतमो चावुसो सम्मा आजिवो ? इधावुसो अरियसावको मिच्छा आजीवं पहाय सम्मा आजीवेन जीविकं कप्पोति । अयं वुच्चतावुसो सम्मा आजीवो ।

शब्दार्थ-

आवुसो	- हे आयुष्मानहरु
कतमो	- कस्तोलाई
सम्मा आजिवो	- सम्यक <u>आजीव भनिन्छ</u> भने
इध	- यहाँ
अरियसावको	- आर्य श्रावकहरुले
मिच्छा आजीवं	- मिथ्या आजीविकलाई
पहाय	- छोडेर
सम्मा आजीवेन	- सम्यक आजीविकबाट
जीविकं	- जीवन यापन गर्ने
कप्पोति	- गर्छ
आवुसो	- हे आयुष्मानहरु
अयं	- यसलाई नै
सम्मा आजीवो	- सम्यक <u>जीवन यापन गर्ने</u> भनेर
वुच्चति	- भनिन्छ ।

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! कस्तोलाई सम्यक आजीव भनिन्छ भने हे आयुष्मानहरु ! यहाँ आर्य श्रावकहरुले मिथ्या आजीविकलाई छोडेर सम्यक आजीविकबाट जीवन यापन

गर्ह । हे आयुष्मानहरु ! यसलाई नै सम्यक आजीविका
गर्ने भनिन्छ ।

पाली-

कतमो चावुसो सम्मावायामो इधावुसो भिक्खु
अनुप्पन्नानं पापकानं अकुशलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं
जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गणहाति
पदहति । उप्पन्नानं पापकानं अकुशलानं धम्मानं पहानाय
छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गणहाति
पदहति । अनुप्पन्नानं कुशलानं धम्मानं उप्पादाय छन्दं
जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गणहाति
पदहति । उप्पन्नानं कुशलानं धम्मानं ठितिया अ समोसाय
भिय्यो भावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपुरिया छन्दं जनेति
वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गणहाति पदहति ।
अयं वुच्चतावुसो सम्मा वायामो ।

शब्दार्थ-

आवुसो	- हे आयुष्मानहरु
कतमो	- कस्तोलाई
सम्मावायामो	- <u>सम्यकवीर्यं</u> भनेर भनिन्छ भने

- आवुसो - हे आयुष्मानहरु
- इध - यहाँ
- भिक्षु - भिक्षुहरुले वा संसार भयदेखि
डराएकाहरुले
- अनुप्पन्नानं - उत्पन्न भईनसकेको
- पापकानं अकुशलानं धम्मानं - पाप अकुशल
स्वभावलाई
- अनुप्पादाय/नउपादाय - उत्पन्न नै हुन नदिनको लागी
- छन्दं जनेति - इच्छा उत्पन्न गर्छ
- वायमति - मेहनत गर्छ
- विरियं आरभति - वीर्य उत्साह निकाल्छ
- चित्तं पग्गण्हाति - आफ्नो चित्तलाई बेस्सरी
समातेर राख्छ
- पदहति - मेहनत गर्छ, अगाडि बढ्छ
- उप्पन्नानं - उत्पन्न भईसकेको
- पापकानं अकुशलानं धम्मानं - पाप लाग्ने
अकुशल स्वभावलाई
- पहानाय - छोड्नका निम्ति
- छन्दं जनेति - इच्छा उत्पन्न गर्छ

वायमति	- मेहनत गर्छ
विरियं आरभति	- वीर्य उत्साह निकाल्छ
चित्तं पगगण्हाति	- आफ्नो चित्तलाई बेस्सरी समातेर राख्छ
पदहति	- मेहनत गर्छ, अगाडि बढ्छ
अनुप्पन्नानं	- उत्पन्न भइनसकेको
कुशलानं धम्मानं	- कुशल स्वभावलाई
उप्पादाय	- उत्पन्न गर्नको निम्ति
छन्दं जनेति	- इच्छा उत्पन्न गर्छ
वायमति	- मेहनत गर्छ
विरियं आरभति	- वीर्य उत्साह निकाल्छ
चित्तं पगगण्हाति	- आफ्नो चित्तलाई बेस्सरी समातेर राख्छ
पदहति	- मेहनत गर्छ, अगाडि बढ्छ
उप्पन्नानं	- उत्पन्न भईसकेको
कुशलानं धम्मानं	- कुशल स्वभावलाई
ठितिया	- स्थीर गर्नको लागि
असमोसाय	- नबिर्सनको लागि
भिय्यो भावाय	- अझ भन्त बढाउनको लागि

- वेपुल्लाय - ठूलो बनाउनको लागि,
फिजाउनको लागि
- भावनाय - बढाएर लैजानको लागि
- पारिपुरिया - परिपूर्ण बनाउनको लागि
- छन्दं जनेति - इच्छा उत्पन्न गर्छ
- वायमति - मेहनत गर्छ
- विरियं आरभति - वीर्य उत्साह निकाल्छ
- चित्तं पगण्हाति - आफ्नो चित्तलाई बेस्सरी
समातेर राख्छ
- पदहति - मेहनत गर्छ, अगाडी बढ्छ
- आवुसो - हे आयुष्मानहरू
- अयं - यसलाई नै
- सम्मा वायामो - सम्यक वीर्य भनिन्छ।

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरू ! के लाई सम्यक व्यायाम वीर्य भनिन्छ भने हे आयुष्मानहरू ! यहाँ भिक्षुहरूले वा संसार भयदेखि डराएर आएकाहरूले उत्पन्न भईनसकेको पाप अकुशल स्वभावलाई उत्पन्न नै हुनदिनको लागी इच्छा

गर्ने, मेहनत गर्ने, वीर्य उत्साह निकाल्ने, आफ्नो चित्तलाई बेस्सरी समातेर राख्ने, मेहनत गर्ने उत्पन्न भईसकेको पाप अकुशल स्वभावलाई छोड्नको निम्ति इच्छा उत्पन्न गर्ने, मेहनत गर्ने, वीर्य उत्साह निकाल्ने, आफ्नो चित्तलाई बेस्सरी समातेर राख्ने, मेहनत गर्ने, उत्पन्न भई नसकेको कुशल स्वभावलाई उत्पन्न गर्नको निम्ति इच्छा उत्पन्न गर्छ, मेहनत गर्छ, वीर्य उत्साह निकाल्छ, आफ्नो चित्तलाई बेस्सरी समाती मेहनत गर्छ । उत्पन्न भईसकेको कुशल स्वभावलाई स्थीर गर्नको लागि, सम्झिराख्नको लागि, अभ्र भ्रन बढाउन सक्नको लागि, ठूलो हुनेगरी फिजाउनको लागि, बढाएर लानको लागि, परिपूर्ण गर्नको लागि, इच्छा उत्पन्न गर्छ, मेहनत गर्छ, वीर्य उत्साह निकाल्छ, आफ्नो चित्तलाई बेस्सरी समातेर राख्न मेहनत गर्छ । हे आयुष्मानहरु ! यसलाई नै सम्यक वीर्य भनिन्छ ।

पाली-

कतमा चावुसो सम्मासति ? इधावुसो भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापि सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झा दोमनस्सं वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति

आतापि सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झा दोमनस्सं । चित्तेसु चित्तानुपस्सी विहरति आतापि सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झा दोमनस्सं । धम्मे धम्मानुपस्सी विहरति आतापि सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झा दोमनस्सं अयं वुच्चतावुसो सम्मासति ।

शब्दार्थ-

आवुसो	- हे आयुष्मानहरु
कतमो	- के लाई
सम्मासति	- सम्यकस्मृति भनिन्छ भने
आवुसो	- हे आयुष्मानहरु
इध	- यहाँ
भिक्षु	- भिक्षुले
काये	- यो आफ्नो शरिरमा
कायानुपस्सी	- शरिरको स्वभाव राम्ररी देखेर
विहरति	- राख्छ
आतापि	- क्लेशलाई हटाएर
सम्पजानो	- आफ्नो शरिरमा राम्ररी होश राखी

सतिमा	- स्मृतियुक्त भई
लोके	- यो लोकमा
अभिज्झा दोमनस्स	- अविद्या दोमनस्यलाई
विनेय्य	- हटाएर बस्थ
वेदनासु	- वेदनामा
वेदनानु पस्सी	- आफ्नो शरिरमा भएको वेदनाको स्वभाव राम्ररी हेरेर
विहरति	- बस्थ
आतापि	- क्लेशलाई हटाएर
सम्पजानो	- आफ्नो शरिरमा भएको वेदनालाई राम्ररी होश राखी
सतिमा	- स्मृतियुक्त भई
लोके	- यो लोकमा
अभिज्झा दोमनस्सं	- अविद्या दोमनस्यलाई
विनेय्य	- हटाई राख्छ
चित्ते	- चित्तमा
चित्तानुपस्सी	- आफ्नो चित्तलाई राम्ररी हेरेर
विहरति	- बस्थ

आतापि	- क्लेशलाई हटाएर
सम्पजानो	- आफ्नो चित्तलाई स्मृतिले राम्ररी हेरेर
सतिमा	- स्मृतियुक्त भई
लोके	- यो लोकमा
अभिज्झा दोमनस्स	- अविद्या दोमनस्यलाई
विनेय्य	- हटाएर राख्छ
धम्मे	- कुशल अकुशल स्वभावलाई
धम्मानुपस्सी	- कुशल अकुशल स्वभावलाई राम्ररी देख्छ
विहरति	- बस्छ
आतापि	- क्लेशलाई हटाएर
सम्पजानो	- आफुसंग भएको कुशल अकुशल स्वभावलाई राम्ररी हेरेर
सतिमा	- स्मृतियुक्त भई
लोके	- यो लोकमा
अभिज्झा दोमनस्स	- अविद्या दोमनस्यलाई
विनेय्य	- हटाएर राख्छ

आवुसो	- हे आयुष्मानहरु
अयं	- यसलाई नै
सम्मासति	- सम्यक स्मृति भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! के लाई सम्यक स्मृति भनिन्छ भने हे आयुष्मानहरु ! यहाँ भिक्षुले यो आफ्नो शरीरमा शरिरको स्वभावलाई राम्ररी हेरेर बस्छ । क्लेशलाई हटाएर आफ्नो शरिरमा राम्ररी होश राखी, स्मृतियुक्त भई यो लोकमा अविद्या दोमनस्यलाई हटाएर राख्छ । वेदना आफ्नो शरिरमा भएको वेदना स्वभावलाई राम्ररी होश राख्छ । क्लेशलाई हटाएर आफ्नो शरिरमा भएको वेदनालाई राम्ररी हेरेर स्मृतियुक्त भई यो लोकमा अविद्या दोमनस्यलाई हटाएर राख्छ । चित्तमा आफ्नो चित्तको स्वभावलाई राम्ररी हेरेर बस्छ । क्लेशलाई हटाएर आफ्नो चित्तलाई स्मृतिले राम्ररी हेरेर स्मृतियुक्त भई यो लोकमा अविद्या दोमनस्यलाई हटाएर राख्छ । कुशल अकुशल स्वभाव मनमा आएकोलाई राम्ररी थाहा पाईराख्छ । क्लेशलाई

हटाएर आफुसंग भएको कुशल अकुशल स्वभावलाई राम्ररी देखेर स्मृतियुक्त भई यो लोकमा अविद्या दोमनस्यलाई हटाएर राख्छ । हे आयुष्मानहरु ! यसलाई नै सम्यक स्मृति भनिन्छ ।

पाली-

कतमो चावुसो सम्मासमाधि ? इधवुसो भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमज्झानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्क विचारानं वुपसमा अज्झतं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितकं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियज्झानं उपसम्पज्ज विहरति । पीति याच विरागा उपेक्खको च विहरति । सतो च सम्पजानो सुखं च कायेन पटि संवेदेति यं तं अरिया आचिक्खन्ति उपेक्खको सतिमा सुख विहारीति ततियज्झानं उपसम्पज्ज विहरति । सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्स दोमनस्सानं अत्थंगमा अदुक्खं असुखं उपेक्खासति परिसुद्धिं चतुत्थज्झानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चतावुसो सम्मा समाधि । इदं वुच्चतावुसो दुक्ख निरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं ।

शब्दार्थ-

- आवुसो - हे आयुष्मानहरु
कतमो - के लाई
सम्मासमाधि - सम्यक समाधि भनिन्छ भने
आवुसो - हे आयुष्मानहरु
इधं - यहाँ
भिक्षु - भिक्षुले
विविच्चेव कामेहि - कामतृष्णाबाट अलगभई
विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि - अकुशल स्वभावबाट
अलगभई
सवितक्कं सविचारं - वितर्क विचार सहितको
विवेकजं - कामतृष्णाबाट अलगभएको
पीतिसुखं - प्रीतिसुख सहितको
पठमज्झानं - प्रथम ध्यानले
उपसम्पज्ज - पूर्णगरी
विहरति - बस्छ
वितक्क विचारानं - वितर्क विचारले
वुपसा - अलग भईसकेपछि
अज्झतं सम्पसादं - भित्रको प्रज्ञाज्ञानलाई

चेतसो	- चित्तले
एकोदिभावं	- एउटै आरम्भणमा एकाग्र गरी
अवितकं अविचारं	- वितर्क विचार समेत नभईसकेको
समाधिजं	- एकाग्र मात्र हुने
पीतिसुखं	- प्रीतिसुख मात्र भएको
दुतियज्झानं	- दुतिय <u>ध्यानलाई</u>
उपसम्पज्ज	- पूर्णगरी
विहरति	- राख्छ
पीतियाच	- प्रीतिसुखबाट पनि
विरागा	- अलगभई
उपेक्खको	- <u>उपेक्षामात्र भई</u>
विहरति	- राख्छ
सतो च	- <u>स्मृति पूर्णभई</u>
सम्पजानो	- प्रज्ञाले पूर्णभएको
सुखं च	- सुखलाई पनि
कायेन	- शरिरले
पटि संवेदेति	- अनुभव गरिराख्छ
यं तं	- जुन
अरिया	- <u>आर्यजनहरूले</u>
आचिक्खन्ति	- प्रशंसा गरेर भनिराख्छ

उपेक्खको	-	उपेक्षाले पूर्णभई
सतिमा	-	स्मृतिले पूर्णभई
सुख विहारिति	-	सुखपूर्वक बसिराख्ने
ततियज्झानं	-	तृतीय ध्यानमा
उपसम्पज्ज	-	परिपूर्णगरी
विहरति	-	राख्छ
सुखस्स च	-	सुखलाई पनि
पहाना	-	छोडिसकेपछि
दुक्खस्स च	-	दुःखलाई पनि
पहाना	-	छोडिसकेपछि
पुब्बेव	-	पहिला नै
सोमनस्स दोमनस्सानं	-	सोमनस्स दोमनस्सलाई
अत्थंगमा	-	नाघेर, छोडेर
अदुक्खं	-	दुःख नभएको
असुखं	-	सुख पनि नभएको
उपेक्खासति परिसुद्धिं	-	उपेक्षा स्मृतिले परिशुद्ध परिपूर्णभएको
चतुत्थज्झानं	-	चतुर्थ ध्यानलाई
उपसम्पज्ज	-	परिपूर्णगरी
विहरति	-	राख्छ
आवुसो	-	हे आयुष्मान्हरु

- अयं - यसलाई नै
 सम्मा समाधि - सम्यक समाधि भनिन्छ
 आवुसो - हे आयुष्मानहरु
 इदं - यसलाई नै
 दुःख निरोधगामिनी पटिपदा - दुःखको अन्तभएर जाने-
 अरियसच्चं - आर्यसत्य ज्ञान भनी
 वुच्चति - भनिन्छ

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरु ! के लाई सम्यक समाधि भनिन्छ भने ? हे आयुष्मानहरु ! यहाँ भिक्षुले कामतृष्णाबाट अलगभई अकुशल स्वभावबाट अलगभई वितर्क विचार सहितको कामतृष्णाबाट अलगभएको प्रीतिसुख सहितको प्रथम ध्यानले पूर्णभई बस्छ । वितर्क विचारले अलग भईसकेपछि भित्रको प्रज्ञाज्ञानलाई चित्तमा एउटा पनि आरमणमा एकाग्रतगरी वितर्क विचार पनि नभईसकेको एकाग्र मात्र हुने प्रीतिसुख सहितको दुतिय ध्यानले पूर्णगरी राख्छ । प्रीतिसुखलाई पनि अलगगरी उपेक्षामात्र भई बस्छ । स्मृतिले पूर्णभई प्रज्ञाज्ञानले पूर्णभई सुखलाई शरिरले अनुभव गरिराख्छ । जुन आर्यजनहरुले प्रशंसा गरेर भनिराख्नुहुन्छ उपेक्षाले

पूर्णभएको स्मृतिले पूर्णभएको सुखपूर्वक बसिराख्ने तृतीय
 ध्यानले परिपूर्णभई बस्छ । सुखलाई पनि छोडेर दुःखलाई
 पनि छोडिसकेपछि पहिला नै सोमनस्स दोमनस्सलाई नाघेर
 छोडिसकेपछि दुःख पनि नभएको सुख पनि नभएको उपेक्षा
 स्मृतिले परिसुद्ध भएको चतुर्थ ध्यानले परिपूर्ण भई बस्छ ।
 हे आयुष्मानहरु ! यसलाई नै सम्यक समाधि भनिन्छ । हे
 आयुष्मानहरु ! यसलाई नै दुःखको अन्त भएर जाने आर्यसत्य
 ज्ञान भनिन्छ ।

पाली-

तथागतेन आवुसो अरहता सम्मासम्बुद्धेन वाराणसियं
 इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवतित्तं अप्पटिवत्तियं
 समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मुना वा
 केनचि वा लोकस्मिं । यदिदं इमेसं चतुन्नं अरियसच्चानं
 आचिक्खना देसना पञ्जपना पठुपना विवरणा विभजना
 उत्तानि कम्मन्ति । इदमवोचायस्मा सारिपुत्तो अत्तमना
 ते भिक्खु आयस्मतो सारिपुत्तस्स आसितं अभिनन्दुन्ति ।

शब्दार्थ-

आवुसो	-	हे आयुष्मानहरु
अरहता	-	अरहन्त हुनुभईसकेको

सम्मासम्बुद्धेन	-	सम्पूर्ण धर्मलाई बुझिसक्नु भएका बुद्ध
वाराणसियं	-	बनारस नगरमा
इसिपतने	-	ऋषिपतन नाम भएको
मिगदाये	-	मृगदावनमा
समणेन वा	-	कोही श्रमणहरूले वा
ब्राह्मणेनं वा	-	कोही ब्राह्मणहरूले वा
देवेनं वा	-	कोही देवताहरूले वा
मारेन वा	-	कोही मारगणहरूले वा
ब्रह्मुना वा	-	कोही ब्रह्माहरूले वा
लोकस्मिं	-	यो लोकमा
केनचि वा	-	कसैले पनि
अप्पटिवत्तियं	-	कोही व्यक्तिले पनि भन्न नसकिने
अनुत्तरं	-	जोडा नभएको समान नभएको
धम्मचक्कं	-	धर्मचक्र सुत्र
तथागतेनं	-	तथागत सम्यक सम्बुद्धले
पवत्तित्तं	-	प्रवचनगरी भन्नुभयो
यदिदं/यंइदं	-	जुन यो
चतुन्नं	-	चारवटा
अरियसच्चानं	-	आर्यसत्यलाई
आचिक्खना	-	भन्ने, व्याख्या गर्ने

देसना	-	देसना गर्ने
पञ्जपना	-	प्रज्ञापन गर्ने
पट्ठपना	-	विशेषरूपले स्पष्ट गर्ने
विवरणा	-	उघारेर देखाउने
विभजना	-	अलग अलग पारी छुट्याएर देखाउने
उत्तानि कम्मं	-	स्पष्टगरी देखाउने
आयस्मा सारिपुत्तो	-	<u>आयुष्मान सारिपुत्रले</u>
इदं	-	यो कुरा
अवोच	-	भन्नुभयो
अत्तमना	-	खुशी भएका
ते भिक्खु	-	ती भिक्षुहरूले
आयस्मतो सारिपुत्तस्स	-	आयुष्मान सारिपुत्र स्थवीरले
भासितं	-	भन्नुभएको कुराहरूलाई
अभिनन्दुन्ति	-	अभिनन्दन गर्‍यो

भावार्थ-

हे आयुष्मानहरू ! अरहन्त भईसक्नुभएका सम्पूर्ण धर्मलाई आफु स्वयं बुझिसक्नुभएका भगवान बुद्ध बनारस नगरमा ऋषिपतन नाम भएको मृगदावनमा रहनुभएको बेला कोही श्रमणहरूले पनि, कोही ब्राह्मणहरूले पनि,

कोही देवताहरूले पनि, कोही मारगणहरूले पनि, कोही ब्रह्माहरूले पनि, यो लोकमा कसैले पनि कोही व्यक्तिहरूले पनि भन्न नसकिने जोडा नभएको समान नभएको धर्मचक्र सुत्रलाई तथागत सम्यक सम्बुद्धले प्रवचन गरी भन्नुभयो । चारवटा आर्यसत्य ज्ञानलाई व्याख्या गर्ने, देसना गर्ने, प्रज्ञापन गर्ने, विशेषरूपले स्पष्ट गर्ने, उघारेर देखाउने, अलग अलग पारी छुट्याएर देखाउने, प्रष्ट हुनेगरी बताउनुभयो । आयुष्मान सारिपुत्रले भन्नुभएको यो कुरा सुनेर खुशीभएका ती भिक्षुहरूले आयुष्मान सारिपुत्र स्थवीरले भन्नुभएको कुरालाई अभिनन्दन गरी स्वीकार गर्‍यो ।

सच्च विभङ्ग सुत्तं निवृत्तं
सत्य विभाजन सुत्र
समाप्त ।

धर्मकीर्ति प्रकाशन

(नेपाल भाषामा)

१. महासतिपान सूत्र	३९. बुद्धया अर्थ नीति
२. बुद्धया त्रिनिगु विपाक	४०. भ्रमण नारद
३. अभिधर्म भाग-१	४१. उखानया बाखें पुचः
४. ऋद्धि प्रातिहार्य	४२. पालीभाषा अवतरण भाग-१
५. वासेधिरी	४३. न्हापांयाम्ह गुरु सु ? (द्वि.सं.)
६. यःम्ह म्ह्याय	४४. पालि प्रवेश भाग-१
७. पञ्चनीवरण	४५. पालि प्रवेश भाग-२
८. भावना	४६. चमत्कार
९. एकताया ताःचा	४७. बाखें भाग-४
१०. प्रेमं छु ज्वी	४८. राहुलयात उपदेश
११. त्रिरत्न गुण स्मरण	४९. अभिधर्म (चित्तकाण्ड छाया संक्षिप्त परिचय)
१२. बुद्धपूजा विधि	५०. मणिचूड जातक
१३. मैत्री भावना	५१. महाजनक जातक
१४. कर्तव्य	५२. गृहि विनय (तु.सं.)
१५. मिखा	५३. चरित्र पुचः भाग-१
१६. परित्राण	५४. बौद्ध ध्यान भाग-२
१७. हृदय परिवर्तन	५५. शान्तिया त्वाथः
१८. बुद्धया अन्तिम यात्रा भाग-१	५६. बुद्ध व शिक्षा
१९. बुद्धया अन्तिम यात्रा भाग-२	५७. विश्वधर्म प्रचार देशना भाग-२
२०. कर्म	५८. जातकमाला भाग-१
२१. बाखें भाग-१	५९. त्रिरत्न वन्दना व सूत्र पुचः
२२. बौद्ध ध्यान भाग-१	६०. चरित्र पुचः भाग-२
२३. बोधिसत्व	६१. त्रिरत्न वन्दना व पञ्चशीलया फलाफल
२४. शाक्यमुनि बुद्ध	६२. लुम्बिनि विपस्सना
२५. अनत्तलक्खण सुत्त	६३. विश्वधर्म प्रचार देशना भाग-१
२६. मति भिंसा गति भिनी	६४. योगीया चिठी
२७. अहिंसाया विजय	६५. संक्षिप्त बुद्ध जीवनी
२८. बाखें भाग-३	६६. बुद्धधर्म
२९. महास्वप्न जातक	६७. जातक बाखें
३०. लक्ष्मी घोः	६८. जातकमाला भाग-२
३१. अभिधर्म भाग-२	६९. सर्वज्ञ भाग-१
३२. बाखेंया फल भाग-१	७०. पालि प्रवेश भाग-१ व २
३३. बाखेंया फल भाग-२	७१. किशा गौतमी
३४. क्षान्ति व मैत्री	७२. जप, पाठ व ध्यान
३५. प्रार्थना संग्रह	७३. धर्म मस्तीनि
३६. बाखें भाग-२ (द्वि.सं.)	७४. तेमिय जातक
३७. प्रौढ बौद्ध कक्षा	७५. त्रिरत्न गुण लुमके, ज्ञानया मिखा चायेके
३८. मुर्खम्ह पासा मज्जु	७६. धम्मपद

धर्मकीर्ति प्रकाशन

(नेपाल भाषामा)

७७. बाखैं भाग-५
७८. सप्तरत्न धन
७९. सर्वज्ञ भाग-२
८०. दान
८१. वम्मिक सुत्त
८२. मध्यम मार्ग
८३. महासिहनाद सुत्त
८४. भिम्ह काय व म्हाय्य
८५. भिक्षु जीवनी
८६. समय व विपश्यना संक्षिप्त भावना विधि
८७. महानारद जातक
८८. भिम्ह मत्ता
८९. विवेक बुद्धि
९०. अंगः लाइम्ह लाखे
९१. बुद्धपूजा विधि
९२. स्वास्थ्य लाभ
९३. शिक्षा भाग-१
९४. शिक्षा भाग-२
९५. वृष्टि व तृष्णा
९६. विपश्यना ध्यान
९७. सतिपट्टान भावना
९८. बाखैं भाग-६
९९. धम्मचक्कप्पवतन सुत्त
१००. गौतम बुद्ध
१०१. नेपाल्य २५ दैं जिगु लुमन्ति
१०२. बुद्ध व शिक्षा
१०३. शिक्षा भाग-३
१०४. शिक्षा भाग-४
१०५. महास्वप्न जातक (द्वि. सं.)
१०६. धम्मपद व्याख्या भाग-१
१०७. धम्मपदया बाखैं
१०८. अभिधर्म भाग-२ (द्वि. सं.)
१०९. संसारया स्वाप्
११०. धम्मपद (मूल पालि सहित
नेपाल भाषाय् अनुवाद)
१११. आदर्श बौद्ध महिलापिं
११२. बौद्ध नैतिक शिक्षा भाग-१
११३. वेस्तन्तर जातक
११४. निर्वाण (रचना संग्रह)
११५. त्रिरत्न गुण लुमंके, जानया मिखा चायके
११६. पालि भाषा अवतरण भाग-२
११७. दीर्घायु ज्वीमा
११८. न्हु त्रिरत्न वन्दना व धम्मपद
११९. मनुतय्युगु पहः
१२०. संस्कृति
१२१. कर्तव्य (द्वि.सं.)
१२२. विशेषं म्हं मफइबले पाठ यायेगु परित्राण
१२३. बुद्धया करुणा व ब्रह्मदण्ड
१२४. विरकुशया बाखैं
१२५. त्रिरत्न वन्दना व परित्राण
१२६. धम्मचक्कप्पवतन सुत्त
१२७. पट्टानपालि
१२८. कर्म व कर्मफल
१२९. शिक्षा भाग-५
१३०. धर्मया ज्ञान
१३१. संक्षिप्त बुद्ध वंश भाग-१
१३२. संक्षिप्त बुद्ध वंश भाग-२
१३३. अभिधर्म भाग-२ (द्वि.सं.)
१३४. अभिधर्म पालि
१३५. न्हापायाम्ह गुरु सु ?
१३६. अनत्तलक्खण सुत्त
१३७. बुद्धपूजा, धम्मपद व ज्ञानमाला
१३८. त्रिरत्न वन्दना व परित्राण
१३९. धम्मचक्कप्पवतन सुत्त (द्वि.सं.)
१४०. बुद्ध वन्दना विधि व बुद्धया त्रिनिगु विषाक
१४१. मनुतय्युगु पह (द्वि.सं.)
१४२. प्रौढ बौद्ध कक्षा
१४३. न्हापायाम्ह गुरु सु ? व अमूल्ह्यगु धन
१४४. बौद्ध स्तुति पुचः
१४५. त्रिरत्न वन्दना परित्त सुत्त
१४६. त्रिरत्न वन्दना व परित्राण (च. सं.)
१४७. सुत्र पुचः
१४८. शाक्यमनी बुद्ध
१४९. तृष्णा
१५०. त्रिरत्न वन्दना व परित्राण
१५१. त्रिरत्न वन्दना व परित्राण